

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В РАМКАХ СОТ

Студента 2 курсу 12м групи,

спеціальності 293 «Міжнародне
право»

спеціалізації «Міжнародне право»

_____ Свтодсьєва Владислава
Олександровича

Науковий керівник
к.ю.н., доц.

_____ Тищенко Юлія
Вікторівна

Гарант освітньої програми
к.ю.н., проф.

_____ Мазаракі Наталія
Анатоліївна

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В РАМКАХ СОР	
1.1. Світоглядна адаптація до «духу і букви» міжнародного права як передумова успішного захисту інтересів України в міжнародних зносинах...	6
1.2. Рівні забезпечення захисту прав та інтересів України в СОТ.....	12
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ТА ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В РАМКАХ СОТ	
2.1. Загальна характеристика механізму врегулювання спорів в СОТ.....	24
2.2. Окремі процедури врегулювання спорів в рамках СОТ.....	36
2.2.1. Консультації та допоміжні узгоджувальні процедури.....	36
2.2.2. Робота експертних груп та апеляційна процедура	39
2.2.3. Нагляд за виконанням рекомендацій і постанов	42
2.2.4. Арбітражна процедура	45
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

Актуальність теми дослідження «Захист прав та інтересів України в рамках СОТ» обумовлена, з одного боку, тими потенційними можливостями, які дає Україні перехід до ринкової економіки, верховенства права в суспільних відносинах всіх рівнів та цінностей демократичного громадянського суспільства, – тобто до міжнародних стандартів, на які зорієнтовано розвиток сучасного міжнародного співтовариства. З іншого боку, такі вади перехідного періоду, як правовий нігілізм, різниця в правах і можливостях окремих соціальних груп, закладена ще в СРСР але на порядки зросла за останні десятиліття, агресія з боку РФ – ускладнюють співробітництво України з міжнародним співтовариством, що часто втілюється в нерозумінні офіційними представниками України «духу», чи навіть незнання «букви» норм і принципів, на яких будується універсальний та економічний міжнародний правопорядок, не говорячи вже про необізнаність приватних підприємців в основоположних принципах міжнародних торговельних відносин, втілених зокрема в угодах Маракеського пакету.

Але не зважаючи на об'єктивні труднощі та періодичну невизначеність курсу свого стратегічного розвитку, Україна все більш успішно взаємодіє з міжнародним співтовариством, швидко опановує механізми захисту своїх інтересів в міжнародному співробітництві, що, зокрема, добре демонструє досвід членства України в Світовій організації торгівлі (далі – СОТ).

Дослідженню питань формування і сутності неоліберального міжнародного правопорядку та засобів захисту економічних інтересів держав під егідою СОТ, присвячено значний масив наукової та аналітичної літератури, з яких, на думку автора, найбільш авторитетним є дослідження французьких юристів-міжнародників Д. Карро і П. Жюйяра [37]. З вітчизняних авторів перші системні дослідження СОТ здійснив С. Осика [46]. Сучасні дослідження щодо розв'язання спорів України в СОТ належать таким авторам як Е. Голодницький [23], Ю. Гончарова [38], І. Гужва [24], Н. Ісханова [36], Н. Мазаракі [38, 39], Н. Микольська [41], О. Омельченко [45], О. Щокіна

[61, 62], О. Яценко [63] та інші. В процесі роботи широко використовувалися джерела офіційного сайту СОТ та сайту Мінекономіки України.

Метою роботи є виявлення та теоретичне осмислення засобів захисту економічних інтересів, які пропонує своїм державам-членам СОТ, та можливостей їх ефективного використання для захисту своїх інтересів Україною. Для досягнення цієї мети були поставлені наступні **завдання**:

- дослідити світоглядні та соціальні передумови успішної участі України в міжнародному економічному співробітництві;
- проаналізувати правові підстави використання для інтересів України переговорного процесу в рамках СОТ;
- розкрити міжнародно-правову основу митної політики держав-членів СОТ в захисті їх інтересів та при врегулюванні спорів між ними;
- систематизувати нормативну базу для врегулювання спорів в рамках СОТ, проаналізувати динаміку освоєння й використання цих засобів Україною як стороною спорів з державами членами СОТ для захисту своїх інтересів;
- сформулювати рекомендації для збільшення Україною ефективності засобів захисту своїх інтересів в міжнародному економічному співробітництві.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, що виникають сфері захисту прав та інтересів України в рамках СОТ.

Предметом дослідження даної роботи є засоби і напрямки захисту Україною своїх економічних прав та інтересів в рамках СОТ.

Методи дослідження. Для проведення дослідження застосовано сукупність загальнонаукових методів та спеціально-методологічних підходів. Зокрема, за допомогою історико-соціологічного методу було досліджено зв'язок кризових для українського суспільства флуктуацій світоглядних, геополітичних та ціннісно-економічних орієнтирів в пострадянський період, а також особливості формування і характерні ознаки переформатування на межі ХХ-ХХІ століть неоліберального міжнародного правопорядку. Без залучення порівняльно-правового методу неможливо дослідити співвідношення норм і

принципів, на які спирається міжнародне право на рівнях універсального й економічного міжнародних правопорядків, а також порівнювати спеціальні глобальний та регіональний і національний правопорядки в окремих спеціальних секторах економіки і права. Герменевтичний метод виявляється особливо важливим для виявлення вад і переваг в тлумаченнях норм угод Маракеського пакету експертними групами при врегулюванні спорів під егідою СОТ а також в переговорному процесі, формально-логічний та системно-структурний методи є основою будь-яких раціональних конструктів і широко та різноманітно застосовуються при дослідженні та текстуальному викладенні отриманих результатів

Наукова новизна полягає у дослідженні основних засобів і напрямків захисту Україною своїх економічних прав та інтересів в рамках СОТ, зокрема, встановлення ролі та значення переговорного процесу, митної політики, дослідженні практичних проблем та недоліків процедур врегулювання спорів в рамках СОТ, наведені пропозиції щодо збільшення ефективності використання Україною засобів мирного врегулювання спорів в рамках СОТ.

Деякі питання, які розглядаються у даній випусковій кваліфікаційній роботі було викладено у науковій статті: Євтодєв В. «Засоби забезпечення прав та інтересів України в СОТ», що опублікована у збірнику наукових статей «Міжнародне право: трансформація доктрини та практики». Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 60-67 [27].

Практична цінність одержаних результатів: сформульовані та обґрунтовані теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення торговельної політики України, в аспекті захисту прав та інтересів нашої держави в рамках СОТ, а також в учбовому процесі в юридичних та економічних навчальних закладах.

Структура роботи зумовлена метою і завданнями дослідження і включає вступ, два розділи, що містять чотири підрозділи, висновки та пропозиції, список використаних джерел з 81 найменування. Повний обсяг роботи становить 62 сторінки, обсяг основного тексту – 52 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В РАМКАХ СОТ

1.1. Світоглядна адаптація до «духу і букви» міжнародного права як передумова успішного захисту інтересів України в міжнародних зносинах

Неоліберальний міжнародний правопорядок, що утворився у другій половині XX століття, являє собою першу вдалу спробу міжнародного співтовариства втілити ліберальні принципи, які з перших століть нового часу мотивували боротьбу податного стану проти соціальної та економічної дискримінації [54, с. 163]. Цілісність цьому правопорядку на універсальному рівні забезпечив Статут Організації Об'єднаних Націй [8] (далі Статут) – міжнародний договір, зобов'язання за яким, відповідно до його статті 103, мають для держав-членів перевагу над будь-якими іншими договірними зобов'язаннями. Оскільки нині членами Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) є практично всі (193) держави, Статут ООН має певні ознаки конституції для міжнародного правопорядку, нормам якої не повинні суперечити акти ні суверенних держав, ні заснованих ними міжнародних організацій. В цей же час на рівні економічного співробітництва основи міжнародного правопорядку сформуvalи Статті про заснування Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ) і Статті про заснування Міжнародного банку реконструкції та розвитку (далі – МБРР), прийняттям на Бреттон-Вудській фінансовій конференції ООН 1944 року та Генеральна угода про тарифи і торгівлю (далі ГАТТ-47) [2], що стала наслідком роботи Конференції ООН з торгівлі й зайнятості 1947-1948 років. Основна мета цієї конференції – створити міжнародну установу для координації міжнародної торгівлі не була досягнута, оскільки Статут Міжнародної торговельної організації, підписаний в Гавані 24 березня 1948 року, не набув чинності. Цю мету досягнуто

підписанням 14 квітня 1994 року і набуттям чинності 1 січня 1995 року – Маракесьької угоди про заснування Світової організації торгівлі [10].

Україна взяла активну участь у становленні неоліберального міжнародного правопорядку, ставши у 1945 році співзасновником ООН. Представник України Володимир Михайлович Корецький входив з 1949 року до складу Комісії з міжнародного права ООН, що розробляла проекти найважливіших системотворчих міжнародних договорів, був включений до списків суддів Постійної палати третейського суду, в період 1961-1970 років виконуючи місію судді Міжнародного суду ООН. Проте через «холодну війну» між країнами соціалістичного табору та розвиненими країнами з ринковою економікою, активна участь України в міжнародному житті відновилася лише з розпадом СРСР.

З перших років незалежності українське суспільство почало активний рух до інтеграції в міжнародне співтовариство. Так, лише за 1992 рік Україна стала членом Європейського банку реконструкції та розвитку (далі ЄБРР), МБРР, МВФ, Всесвітньої митної організації. Першою в Співдружності незалежних держав (далі СНД) Україна в 1993 році подала заявку на членство в ГАТТ-47, маючи шанс бути серед держав-засновників СОТ. В контексті свого вибору Україна, також першою серед пострадянських держав, зробила важливий крок до членства в новоутвореному Європейському Союзі (далі – ЄС), уклавши з ЄС Угоду про партнерство і співробітництво (далі – УПС) від 14 червня 1994 року. Прагнучи повноцінного входження у світову спільноту, Україна за період 1991-1994 рр. ратифікувала низку основоположних багатосторонніх міжнародних договорів та прийняла відповідні закони, що адаптували право України до міжнародних стандартів, включаючи вимоги ГАТТ-47 та установчих договорів ЄС [39].

Проте серед численних проблем перехідного періоду, що загальмували становлення суверенної України як сильної й успішної держави, виявилася невтриманість в часі й просторі та по різних соціальних групах – настроїв населення стосовно вибору України на користь євроінтеграції та повноцінне

входження в глобальне міжнародне співтовариство. Коливання цих настроїв добре відображають зміни у відношенні до євроінтеграції президентів України [55, с. 59]. Підписану в кінці каденції першого президента УПС 1994 року, держави члени ЄС ратифікували аж до 1998 року, оскільки в цей період каденції другого президента, всі реформи в Україні були призупинені, і стало цілком зрозумілим, що відношення до України як до можливого претендента в члени ЄС остаточно підірване [26]. З обранням третього президента Україна здійснила новий рішучий крок в бік євроінтеграції. Радою з питань співробітництва України та ЄС було схвалено План дій Україна-ЄС від 21 лютого 2005 р. в рамках Європейської політики добросусідства (European Neighbourhood Policy) [79], у березні 2007 р. почались переговори з приводу нової угоди між Україною і ЄС, в тексті якої, Європарламент в своїй рекомендації від 12 липня 2007 р. запропонував відобразити перспективу України стати кандидатом на вступ до ЄС [77]. Необхідність нової угоди обумовили важливі зміни в Україні і світі на початку ХХІ століття. Так набуття Україною членства в СОТ (травень 2008), яке відкрило для неї нові можливості, зокрема, утворити з ЄС Зону вільної торгівлі. На Паризькому саміті ЄС-Україна 9 вересня 2008 р. [78] було визначено, що нова угода між цими двома суб'єктами міжнародно права має бути угодою про асоціацію, в розумінні ст. 217 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі ДФЄС), тобто з перспективою поглибленого співробітництва та участі України у «політиках» і програмах ЄС [4]. 19 липня 2012 року завершився процес парафування тексту нової угоди. Проте восени цього ж (2012) року після нових президентських виборів в Україні знов активізувалися сили протидії євроінтеграції. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що мало відбутися у листопаді 2013 року на саміті Східного партнерства у Вільнюсі, було зірване тогочасним керівництвом держави, і лише всенародний протест і наступні події прискорили підписання Угоди про асоціацію між Україною і Європейським союзом та його ратифікацію в Європарламенті впродовж 2014 року [9].

Зрозуміло, що коливання настроїв суспільства стосувалося і питань членства України в СОТ. Будучи членами СНД, Україна, як і інші держави-члени, підпала під тиск Російської федерації (далі – РФ), спрямований як проти будь-яких інших можливих напрямків інтеграції її партнерів по СНД, так і на встановлення все більш дискримінаційних партнерських відносин з ними: так, починаючи з 1996 р. сумарна кількість експорту з РФ до інших членів СНД стабільно перевищувала сумарну кількість їх експорту до РФ [44]. Для протидії тиску РФ у 2006 р. за ініціативою третього Президента України було створено Організацію за демократію та економічний розвиток зі штаб-квартирою в Києві, відому як ГУАМ (Грузія, Україна, Республіка Азербайджан та Республіка Молдова). Однак через внутрішні суперечності держав-членів та тиск з боку РФ її діяльність теж піддається постійним коливанням.

З іншого боку, співробітництво України в СНД створювало для її підприємців доступні, хоча й нестабільні умови для експорту, тоді як налагодження експорту з України до розвинених держав вимагало значних капіталовкладень, виваженої стабільної зовнішньої політики держави та незворотних змін у колективному світогляді суспільства та стилі управління його владних інституцій. Відповідно, супротивники вступу України до СОТ наголошували на неадаптованості тогочасної структури українського експорту до структури світової торгівлі. Так, за підсумками 2001 року, український експорт у відсотках представляли: недорогоцінні метали та вироби з них – 41,3%, транспортні засоби, продукція машино- та приладобудування, в сукупності – 14,3%, продукція агропромислового комплексу – 11%, хімічна продукція – бл. 9%, текстиль – 3,8%; в той час як в структурі світового руху товарів з 1990 по 2000 роки відбулися такі зміни: чорні метали – з 3,1 до 2,3%, текстильні вироби – з 3,1 до 2,5%, сільськогосподарська продукція – з 9,3 до 7,2%, навпаки, частка офісного та телекомунікаційного обладнання зросла з 8,8 до 15,2% [47].

Україна стала членом СОТ 16 травня 2008 року [35], після того як Генеральна Рада СОТ підписала Протокол про вступ України в СОТ (05.02.2008), а Верховна Рада України прийняла Закон «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі», підписаний третім Президентом України 16 квітня 2008 року [16]. Членство в СОТ сприяє розширенню експортних можливостей вітчизняних товаровиробників та захисту економічних інтересів держави на зовнішніх ринках за прозорими й зрозумілими правилами. В Україні реалізацію переваг членства в СОТ забезпечує Міністерство економіки України (далі Мінекономіки), що виконує нині функції Центрального органу виконавчої влади, відповідального за співробітництво України з СОТ [48].

Для України набуття членства в СОТ стало важливим чинником подальшої інтеграції у світову економіку, забезпечення недискримінаційного та передбачуваного режиму для українських товарів і послуг на ринках членів СОТ [57]. Але реалізація цих можливостей, включно спеціальних переваг, що, відповідно до статті 43 Угоди про асоціацію з ЄС [9] може дати Україні статус країни, що розвивається, потребує дієвої та добре продуманої по етапам довгострокової стратегії, яку не будуть деформувати ні лобістські закони, ні різкі зміни політичних курсів, і яка буде спиратися на досконале знання самих переваг та суворе дотримання загальних правил, за якими здійснюється міжнародне економічне співробітництво. Зрозуміло що окрім переваг, які дає Україні членство в СОТ, повинні бути враховані й ускладнення, пов'язані зі змінами структури зв'язків [25, 38]. Структура експорту товарів з України у відсотках представлена таким чином: 37% – продукція аграрного сектору, інші 63% сумарно включають мінеральну сировину, металургію й промислові товари [44]. Хоч така структура й не характеризує Україну як розвинену державу, але можливості експортувати товар дає підприємцям а через них і державі – можливість отримувати валюту, вступати в міжнародні економічні зв'язки, залучати інвестиції та адаптуватися до міжнародних стандартів, поступово розвиваючи більш перспективні статті експорту. Однак, більшість

негативних результатів, виявлених з моменту вступу України в СОТ, є наслідками недостатньої досвідченості чи професійності осіб, які представляють інтереси України в міжнародних зносинах [61, с. 109]. Тому зрозуміло, що для ефективного захисту інтересів України офіційні особи, що діють від її імені в СОТ, повинні бути не лише висококваліфікованими, досконало обізнаними з досвідом співробітництва держав під егідою ГАТТ-47 і СОТ, але й досвідченими дипломатами, знавцями міжнародно права загалом та угод Маракеського пакету, зокрема.

Таким чином, рішуче ставши на шлях розбудови суверенітету та активної участі у міжнародному економічному співробітництві, Україна, як і інші держави пострадянського простору, переживає труднощі перехідного періоду. Руху України до реального суверенітету та правової демократичної держави, інтегрованої в міжнародний цивілізаційний простір, активно протидіє РФ, яка, прагнучи повернути Україну під свій контроль і діючи всупереч цілям і принципам Статуту ООН, розв'язала проти нашої держави війну, всіляко протистоїть демократизації та лібералізації суспільного й міжнародного життя, відверто порушує свої міжнародні зобов'язання та нав'язує підконтрольним їй народам режим і світогляд держави за «залізною завісою». В цьому протистоянні українське суспільство розуміє необхідність реальних світоглядних змін, передовсім, усвідомлення цілей і принципів, на яких в міжнародному співтоваристві будуються як міжособистісні, так і міждержавні відносини. Отже, найважливішою умовою для позитивних зрушень в економіці України та її успішності в міжнародному торговельному співробітництві є розуміння суб'єктами, залученими до зовнішньоекономічної діяльності – як державними чиновниками, так і приватними підприємцями – правил СОТ та здійснення їх діяльності в межах цих правил, з ефективним використанням всіх можливостей і пільг, які надають Україні міжнародне право загалом, положення Маракеського пакету, регіональні та двосторонні домовленості, в яких бере участь Україна.

1.2. Рівні забезпечення захисту прав та інтересів України в СОТ

СОТ, як міжнародна організація, що координує глобальні правила торгівлі, часто називається «ООН для торгівлі» [37, с.47]. На її членів (нині їх 164) припадає понад 98 % світової торгівлі [60]. Членство України в СОТ відкриває для неї можливість відстоювати інтереси своїх підприємців, зокрема, шляхом: участі в оглядах торговельної політики членів СОТ та використання переваг системи завчасного обміну інформацією про зміни торговельних режимів членів СОТ; участі у формуванні нових правил торгівлі в процесі багатосторонніх переговорів, орієнтуючись на інтереси вітчизняних виробників та експортерів товарів і постачальників послуг; в переговорах з державами-кандидатами на вступ до СОТ сприяти доступу українських товарів і послуг та їх постачальників до ринків цих держав; укладення угод про вільну торгівлю з основними та перспективними торговельними партнерами (передовсім з ЄС), для яких членство в СОТ є обов'язковою передумовою для співробітництва; порушення та врегулювання поточних торговельних проблем у рамках засідань органів СОТ; вирішення торговельних спорів по можливості найефективнішим способом; отримання статусу країни з ринковою економікою, що є важливим аргументом під час проведення антидемпінгових розслідувань стосовно українських товарів [35].

В рамках СОТ держави здійснюють захист своїх інтересів на двох рівнях: 1) на рівні реалізації довгострокових домовленостей, які узгоджуються й уточнюються в процесі багатосторонніх переговорів та отримують юридичне закріплення в «розкладах поступок» кожної держави-члена СОТ; 2) на рівні поточних економічних питань, які кожна держава вирішує через свою систему митних заходів, а при необхідності – засобами врегулювання спорів. В цьому підрозділі розкриваються правові основи і практика переговорного процесу та захист інтересів держави через її митну політику, врегулюванню спорів присвячено розділ 2.

Історично основи переговорного процесу, спрямованого на лібералізацію торгівлі товарами, сформувалися в процесі реалізації положень ГАТТ-47 та на основі звичаєвих процедурних норм міжнародних конференцій [37, с. 80]. Конференції ГАТТ-47, на яких держав-члени вирішували черговий комплекс поставлених перед собою завдань, отримали неофіційну назву «раундів», офіційна ж назва цих самітів – «Конференція міністрів» з утворенням СОТ була перенесена на вищий орган СОТ, що теж має назву «Конференція міністрів», відповідно до п.1. статті 4 Маракеської угоди [10]. Загальні принципи ведення багатосторонніх переговорів, частково кодифіковані в ГАТТ-47, були систематизовані в практиці переговорного процесу. Основними серед них є принципи взаємності, взаємної вигоди та недискримінації, який, в свою чергу, найчастіше конкретизується в принципах найбільшого сприяння та надання національного режиму. Для країн, що розвиваються, в якості спеціальної норми, діє принцип невзаємності, відповідно до якого розвинені країни надають їм пільгові умови торгівлі, не вимагаючи еквівалентних поступок. Важливим процедурним принципом переговорного процесу став також принцип правового захисту узгоджених торговельних поступок [37, с. 88].

Витоки принципу взаємності прослідковуються ще в римському цивільному праві у формулі «do, ut des» (даю для віддачі) [37, с. 82]. В міждержавних відносинах цей принцип став частиною міжнародного правопорядку лише в другій половині ХХ століття – як правило еквівалентних взаємних зобов'язань держав. Уточненню та узгодженню основних правил застосування цього принципу держави члени ГАТТ-47 приділяли значну увагу, однак всі спроби виміряти взаємність кількісно виявились невдалими, тому будь-яка торговельна поступка вважається взаємною, якщо це визнають самі державами, що беруть участь у переговорах [37, с. 82]. Принцип взаємності діє як загальний по відношенню до двох наступних принципів – невзаємності та взаємної вигоди.

Принцип невзаємності оформився в процесі впровадження низки обмежень дії принципу взаємності на користь країн, що розвиваються. У 1966 р. до тексту ГАТТ-47 було додано Частину IV, присвячену їх потребам країн, де в п. 8 статті XXXVI зазначено, що в торгівлі з менш розвиненими договірними сторонами розвинені держави не очікують взаємності за взятими зобов'язання в торговельних переговорах про зниження чи скасування тарифів та інших бар'єрів [2]. Отже в реаліях міжнародно економічного співробітництва принцип взаємності коригується принципом невзаємності, і в рамках СОТ тільки держави з рівним ступенем розвитку дотримуються у своїх зносинах повної реалізації принципу взаємності.

Принцип взаємної вигоди хоч і не розрізняється в ГАТТ-47 від принципу взаємності, однак на практиці ці два принципи можуть мати різне змістовне наповнення [43, с. 45]. Принцип взаємної вигоди слугує спеціальною нормою, що конкретизує лише одну (позитивну) сторону дії принципу взаємності, коли сторони взаємно надають одна одній кращі умови торгівлі. Натомість, взаємність може бути й негативною, наприклад при застосовуванні реторсій (антидемпінгові, компенсаційні чи захисні заходи) – у відповідь на недружні дії іншої держави держава. В СОТ цей підхід конкретизований спеціальними правилами і формулами кількісного обчислення в низці угод Додатку 1а до Маракеської угоди.

Принцип недискримінації – ще один з базових принципів неоліберального міжнародного порядку, який отримав імперативну основу в принципі суверенної рівності держав з-поміж інших принципів Статуту [8]. Як спеціальні редакції цього принципу діють, розглянуті нижче, принцип найбільшого сприяння та принцип надання національно режиму. Саме принцип недискримінації, включно його спеціальні редакції, забезпечує юридичну рівність держав (в переговорному процесі, при укладенні договорів чи при врегулюванні спірних ситуацій), при тому, що фактична економічна нерівність враховується як при визначенні обсягів і структури партнерських

відносин між державами, так і при наданні пільгових режимів чи міжнародної допомоги державам-реципієнтам.

Реалізація принципу правового захисту узгоджених торговельних поступок полягає в тому, що результати переговорів, метою яких є конкретизація умов виконання державами їх довгострокових зобов'язань будучи загалом політичною (дипломатичною) процедурою, мають важливі юридичні наслідки. Загалом юридичними є будь-які партикулярні і (чи) двосторонні угоди, а також національні акти держав-членів, в яких конкретизуються приписи чи закріплено порядок реалізації довгострокових зобов'язань за угодами Маракеського пакету. Але основним інструментом в цьому процесі є визначені ще в Ст. 2 ГАТТ-47 [2] «розклади поступок» і «зв'язані зобов'язання», які фіксують результати домовленостей чергового раунду переговорів – в односторонніх актах держав з їх зобов'язанням за певний визначений період впровадити і далі не перевищувати рівень домовлених митних тарифів чи іншим чином не погіршувати умови імпорту на свою митну територію товарів і послуг з інших договірних держав.

В рамках СОТ ведення багатосторонніх переговорів з торгівлі отримало кодифіковану основу в «Механізмі огляду торговельної політики» (далі Механізм) у Додатку III до Маракеської угоди [6]. Механізм відноситься до обов'язкових для держав-членів СОТ угод Маракеського пакету, визначених в п. 2 ст. 2 Маракеської угоди [10] як «Multilateral agreements».

Відповідно до Ст. А, Механізм регламентує умови регулярного огляду та оцінки діяльності кожного Члена СОТ, включаючи його торговельну політику, практику її реалізації та вплив на багатосторонню торговельну систему. Ст. В Додатку III наголошує на важливості внутрішньої транспарентності, тобто обізнаності населення держав-членів про умови роботи СОТ і світової системи торгівлі та про хід реалізації ними їх зобов'язань в рамках СОТ, передовсім у їх внутрішньому законодавстві та діяльності державних органів [6].

Україна цілком ефективно використовує можливості, які дає державам-членам СОТ переговорний процес, що здійснюється в кількох напрямках: багатосторонні переговори, що конкретизують довгострокові домовленості; моніторинг торговельної політики; нотифікація та обробка запитів; багатосторонні та двосторонні переговори з приводу вступу до СОТ нових членів; участь у роботі органів СОТ [57]. Зокрема, багатосторонні переговори, що відбуваються зараз в рамках Дохійського раунду СОТ, зосереджені на таких основних напрямках, як: сільське господарство, скасування субсидій у галузі рибальства, електронна комерція, дисципліни з внутрішнього регулювання у сфері послуг [49]. Крім того, зацікавлені члени СОТ обговорюють питання, які не входять до порядку денного раунду багатосторонніх переговорів "Доха – Розвиток", а саме: робоча програма для мікро-, малих та середніх підприємств, спрощення процедур інвестування тощо. Зокрема в рамках 11-ої Конференції міністрів, яка проходила у грудні 2017 року в Буенос-Айресі та зібрала представників 164 членів СОТ (понад 4 000 делегатів), Україна приєдналась до ряду спільних декларацій та заяв, які стосувалися захисту багатосторонньої торговельної системи, електронної комерції, внутрішнього регулювання послуг, торгівлі та розширення прав і можливостей жінок в економічній сфері [60].

Відповідно до Ст. С Додатку III, переговорний процес забезпечує і моніторинг торговельної політики, що здійснюється під керівництвом Органу з огляду торговельної політики (Trade policy review Body, далі TPRB), сформованого на основі Генеральної Ради СОТ. Метою оглядів є забезпечення прозорості та передбачуваності торговельних режимів членів СОТ та сприяння більш повному дотриманню правил та принципів СОТ усіма членами. Періодичність звітності кожного Члена обумовлена ступенем його впливу на світову торгівлю: перші чотири Члени звітують кожні 2 роки; наступні шістьнадцять – кожні 4 роки; звітність інших членів проводиться кожні 6 років. Для найменш розвинених країн-Членів може бути встановлено ще довший період [6]. Участь України у цьому процесі дає можливість

відстежувати зміни у торговельній політиці членів СОТ, обговорювати проблемні питання, які можуть мати або мають негативний вплив на дво- та багатосторонню торгівлю, отримувати додаткові пояснення щодо запроваджених заходів. Використовуючи зазначений інструмент, Україна приділяє особливу увагу торговельним «політикам» і «практикам» членів СОТ, які є важливими торговельними партнерами нашої держави, зокрема тих, що належать до "ринків у фокусі" згідно з Експортною стратегією України ("дорожньою картою" стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки [81].

Перший огляд торговельної політики України в СОТ було проведено 19 та 21 квітня 2016 року [22]. Відповідно до Ст. D Додатку III, для огляду торговельної політики держави-члена ТПРВ крім звіту самого члена використовує звіт Секретаріату: обидва звіти разом з протоколом відповідного засідання ТПРВ публікуються відразу після проведення огляду і подаються на розгляд Конференції Міністрів, яка бере їх до відома. Крім того ТПРВ на основі щорічного звіту Генерального директора проводить щорічний огляд розвитку міжнародного торговельного середовища, який має вплив на багатосторонню торговельну систему. Зрештою, не менше ніж раз в 5 років ТПРВ проводить оцінку роботи самого Механізму [6].

Важливим підґрунтям для переговорного процесу виявляється процес нотифікації та обробки запитів, здійснюючи який Україна, відповідно до вимог угод СОТ, дотримується зобов'язань і стандартів транспарентності. З цією метою Мінекономіки виконує функції: національного органу нотифікацій за усіма угодами СОТ; пункту обробки запитів за угодою про технічні бар'єри в торгівлі та угодою про санітарні та фітосанітарні заходи; контактного пункту для подання до Інтегрованої бази даних СОТ (IDB WTO) інформації про статистику імпорту та чинні митні тарифи; інформаційного пункту СОТ для українських органів державної влади, бізнесу та громадських організацій [35].

Особливим аспектом переговорного процесу є багатосторонні та двосторонні переговори з приводу прийому до СОТ нових членів, в яких Україна також приймає активну участь. Україна є членом 18 робочих груп

щодо вступу до СОТ таких держав: Азербайджан, Алжир, Андорра, Багамські Острови, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Бутан, Іран, Ірак, Коморські Острови, Ліван, Лівія, Сан-Томе і Принсіпі, Сербія, Судан, Узбекистан, Екваторіальна Гвінея та Ефіопія. Використовуючи цей механізм, Україна з 2008 року досягла двосторонніх домовленостей про доступ до ринку: з Самоа (2010), Чорногорією (2012), Таджикистаном (2012), Лаосом (2013), Єменом (2014), Казахстаном (2015), Боснією і Герцеговиною (2018) [35].

Переважно переговорний характер має і участь держави у роботі органів СОТ. Україна систематично бере участь у роботі найвищого керівного органу СОТ – Конференції міністрів. Представники України беруть активну участь і в роботі Генеральної ради та інших органів СОТ, що дозволяє порушувати проблемні питання під час сесій Генеральної ради та засідань спеціальних Рад і Комітетів. Для цього на постійній основі готуються заяви для участі у засіданнях рад з торгівлі товарами, послугами, питань інтелектуальної власності, комітетів з питань доступу до ринку, митної оцінки, ліцензування імпорту, технічного регулювання, санітарних та фітосанітарних заходів, сільського господарства, регіональних торговельних угод, державних закупівель, з правил торгівлі, субсидій та компенсаційних заходів, захисних заходів та антидемпінгової практики, спрощення процедур торгівлі, Органу з питань огляду торговельної політики тощо, проводяться консультації з членами СОТ, на розгляд профільних комітетів та інших органів СОТ виносяться проблемні питання (занепокоєння) [51]. Україна також взяла активну участь у процесі розблокування апеляційної процедури в рамках СОТ, штучно створеної США за ініціативою адміністрації Д. Трампа: 30 квітня 2020 року вона приєдналася до Багатосторонньої угоди про тимчасовий апеляційний арбітраж (Multi Party Interim Appeal Arbitration Arrangement) і представники України братимуть участь у роботі цього органу (далі МРІА) [23].

Робота в усіх зазначених напрямках дозволяє представникам України в СОТ бути обізнаними в усіх поточних проблемах співробітництва її держав-членів та ефективно відстоювати інтереси українських підприємців.

Захист інтересів України засобами митної політики здійснюється відповідно до її міжнародних зобов'язань і національного законодавства економічними і адміністративними методами [42, с. 33]. Україна реалізуючи всю повноту своєї територіальної юрисдикції у внутрішніх питаннях, в міжнародних економічних відносинах діє в рамках своїх міжнародних зобов'язань, як і кожна держава намагаючись гнучко балансувати в своїй зовнішньоекономічній політиці між фрітрейдерством і протекціонізмом [37, с.15]. У міжнародній торгівлі основним механізмом забезпечення поточних інтересів держави є її митна політика, яка, в свою чергу, є складовою її економічної політики, як це зазначено в Ст. 5 Митного кодексу України [17].

Відповідно до вимог СОТ, захист поточних інтересів держави має здійснюватися лише через її митну політику [37, с. 109], яка в СОТ обґрунтовується представниками держави у відповідних радах і комітетах Організації, а при виникненні спірних ситуацій шляхом консультацій чи при необхідності – зверненням до інших процедур врегулювання спорів, передбачених у Додатку II до Маракеської угоди [5].

Міжнародна торгівля здійснюється в межах певного режиму торгівлі – комплексу організаційно-правових умов, які держава встановлює своїм законодавством – для під'юрисдикційних їй осіб, товарів, транспортних засобів, та іншого майна, залучених в процес міжнародної торгівлі. Режими торгівлі встановлюються на рівні домовленостей між державами, а при необхідності – у відповідь на порушення цих домовленостей. З точки зору митної політики, режими торгівлі поділяються на загальні і спеціальні, які можуть діяти як симетрично (на основі взаємності), так і асиметрично, відповідно до принципу невзаємності. Важливо, що встановлення як загальних, так і спеціальних режимів є адресною, тобто їх дія в законодавстві держав досить вибіркова по відношенню до певних держав, категорій суб'єктів підприємницької діяльності, товарів, секторів економіки тощо. Загальні режимы в рамках СОТ реалізують загально-правовий принцип

недискримінації, який, як вже було зазначено вище, в регулюванні зовнішньої торгівлі, зазвичай, конкретизується у двох спеціальних принципах його реалізації: найбільшого сприяння і національного режиму. Спеціальні режими є відхиленнями від загально принципу недискримінації, і можуть бути як пільговими (давати додаткові, по відношенню до загального режиму, преференції), так і обмежувальними, тобто обтяженими додатковими фінансовими чи (і) процедурними вимогами.

Режим найбільшого сприяння (далі РНС) вперше кодифікований в ГАТТ-47. В п.1. Ст.1 угоди він охарактеризований таким чином: «будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, надані будь-якою договірною стороною, відносно будь-якого товару, що походить з будь-якої іншої країни чи призначений для будь-якої іншої країни, повинні негайно і безумовно надаватися аналогічному товару, що походить із території всіх інших договірних держав чи призначений для їх території. Всі зазначені преференції стосуються мит та митних зборів будь-якого роду (включаючи внутрішні податки та збори), накладених на імпорт чи експорт, або у зв'язку з ними, або накладених на міжнародні платежі за імпорт чи експорт, а також стосовно методу стягнення таких мит і зборів та всіх правил і формальностей у зв'язку з імпортом та експортом та законів правил і вимог» [2]. Тобто РНС став засобом реалізації багатосторонніх домовленостей і принцип недискримінації тут діє через поширення односторонньо наданих державою пільг – на всі інші держави-сторони договору. В рамках ГАТТ-47 принцип РНС діяв як основний засіб лібералізації міжнародної торгівлі: досягнуті на черговому раунді, багатосторонні домовленості держав-членів про зниження на певні відсотки ставок митних тарифів, усунення кількісних обмежень та інші напрями лібералізації умов торгівлі по визначеним групам товарів, зафіксовані в розкладах поступок, реалізовувалися в межах встановлених термінів кожною державою самостійно. При цьому односторонні впровадження державою пільгових умов торгівлі для певного товару, відповідно до РНС, вимагали їх

поширення на постачальників цього товару на митну територію держави з будь-якої іншої договірної держави. В багатьох випадках це викликало добре відому «практику безкоштовної їзди», якою користувалися країни, що розвиваються, наділені правом торгувати з розвиненими державами на основі принципу невзаємності [37, с. 43].

В рамках СОТ дія РНС загалом має відповідати принципу взаємності, але в різних угодах Маракеського пакету діє низка положень, які дозволяють відступити від цієї загальної вимоги. По-перше, вони стосуються різних термінів реалізації розкладів поступок для держав з різним рівнем економіки, по-друге в процесі лібералізації ринку послуг, відповідно до п. 2. Ст. 2 Генеральної угоди з торгівлі послугами (далі ГАТС) всі держави, незалежно від рівня економічного розвитку, можуть повідомити про відтермінування відкриття своїх митних територій для деяких видів послуг [3]. Однак при цьому окремі види найбільш важливих для розвитку фінансових, телекомунікаційних та авіатранспортних послуг, визначених в спеціальних додатках до ГАТС, підпадають під процес лібералізації першочергово.

Національний режим діє в двосторонніх відносинах. Його дія полягає в тому, що держава встановлює для діяльності суб'єктів підприємницької діяльності іншої держави, її товарів, транспорту, документації ті ж самі норми регулювання, що й для національних суб'єктів підприємницької діяльності, товарів, транспорту, документації. В Ст. 3 ГАТТ-47 він визначений таким чином: «Сторони визнають, що внутрішні податки й інші внутрішні збори та закони, правила та вимоги, які стосуються внутрішнього продажу, пропозиції до продажу, купівлі, транспортування, розподілу чи використання товарів, а також правила внутрішнього кількісного регулювання, які встановлюють вимоги щодо змішування, переробки чи використання товарів у певних кількостях чи пропорціях, не повинні застосовуватися до імпортованих чи вітчизняних товарів таким чином, щоб створювати захист для вітчизняного виробництва. Товари з території будь-якої сторони, імпортовані на територію будь-якої іншої сторони, не повинні підпадати, прямо чи опосередковано, під

внутрішні податки та інші внутрішні збори будь-якого роду, які перевищують податки та збори, що прямо чи опосередковано застосовуються до аналогічних вітчизняних товарів» [2].

В літературі можна зустріти міркування, що РНС застосовується до зовнішніх відносин, тоді як дія національного режиму обмежується внутрішніми відносинами [28, с. 46]. Це міркування, на наш погляд, є хибним. По-перше, тому що обидва режими встановлюються на основі міждержавних домовленостей, і лише відповідно до них легалізуються національним законодавством. По-друге, самі торговельні операції можуть мати різну логістику реалізації, наприклад, Правила ІНКОТЕРМС дають дванадцять її варіантів [51], де під'юрисдикційність учасників процесу купівлі-продажу товарів, включно угод з допоміжних процедур, може бути екстериторіальна, тобто дія і РНС, і НР буде розподілена по законодавствам різних держав.

Отже в цьому підрозділі проаналізовано два рівні захисту державами своїх інтересів в рамках СОТ: першим є тривалий процес формування та подальшого узгодженого виконання довгострокових домовленостей, які узгоджуються й уточнюються в процесі багатосторонніх переговорів; другий, більш оперативний, включає всі заходи держав в царині митної політики, яка з одного боку є засобом реалізації довгострокових домовленостей, а з іншого засобом захисту поточних економічних інтересів держави, що також потребує активної участі держави в поточній роботі СОТ, а при необхідності звернення й до процедур врегулювання спорів. В цьому підрозділі охарактеризовані «безконфліктні» механізми захисту державою її інтересів в міжнародній торгівлі: різні аспекти переговорного процесу, в яких конкретизуються умови реалізації довгострокових домовленостей держав, закріплених в «розкладах поступок», та засоби митної політики, через які держава здійснює поточне забезпечення своїх інтересів.

В переговорному процесі держави керуються загальними принципами права, зокрема: взаємності, взаємної вигоди та недискримінації (останній найчастіше конкретизовано через принципи надання режиму найбільшого

сприяння та національного режиму). У відносинах з країнами, що розвиваються, діє принцип невзаємності, відповідно до якого розвинені країни надають країнам, що розвиваються, пільгові умови торгівлі, не вимагаючи еквівалентних поступок. Важливим робочим принципом переговорного процесу став також принцип правового захисту узгоджених торговельних поступок, відповідно до якого результати багатосторонніх переговорів фіксуються в юридично обов'язкових односторонніх актах держав у вигляді «розкладів поступок», що передбачає їх відповідальність у разі невиконання ними взятих на себе зобов'язань. В рамках СОТ ведення переговорів регулюється нормами «Механізму огляду торговельної політики» (Додаток III до Маракеської угоди), де розкрито основні повноваження Органу з перегляду торговельної політики та основні форми звітності в цьому процесі.

Відповідно до вимог СОТ, захист поточних інтересів держави має здійснюватися лише через її митну політику, втілену зокрема в режимах торгівлі, встановлених державою для торгівлі з іншими державами на основі дво- та багатосторонніх домовленостей між ними, а у випадках загрози економічним інтересам держави – і як реторсії. Між державами з близьким рівнем економіки режими встановлюються на основі принципу взаємності, тоді як у відносинах з істотно відмінним рівнем розвитку встановлення режимів асиметричне. З точки зору митної політики, режими торгівлі поділяються на загальні і спеціальні. Загальні режими втілюють принцип недискримінації для багатосторонніх (режим найбільшого сприяння) і двосторонніх відносин (національний режим). Спеціальні режими діють як відхилення від загальних в бік покращення чи погіршення умов торгівлі для іноземців, тобто можуть бути пільговими або обмежувальними, причому останні в рамках СОТ можуть бути встановлені лише тимчасово, у відповідь на порушення зобов'язань державою, щодо якої вони встановлюються, та на основі рішення відповідно органу СОТ.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В РАМКАХ СОТ

2.1. Загальна характеристика механізму врегулювання спорів в СОТ

Механізм врегулювання спорів між державами-членами СОТ вважається одним з найважливіших досягнень Уругвайського раунду [37, с. 58]. Успадкувавши загальний підхід до врегулювання спорів, сформований в рамках ГАТТ-47, він регламентований в окремій угоді (Додатку II до Маракеської угоди) під назвою «Домовленість про правила і процедури врегулювання спорів» (далі Домовленість) [5] і містить значно ширший набір засобів врегулювання спорів, послідовність застосування яких полягає у використанні все більш складних процедур, якщо попередні простіші процедури не дають бажаного результату (див таблицю).

Таблиця 1. Поетапне залучення в процес засобів врегулювання спорів, передбачених у Домовленості [37, с. 65]

Засоби		строки
узгоджувальні процедури (консультації, добрі послуги, примирення або посередництво Генерального директора СОТ)		60
формування спеціальної групи		30
дослідження і підготовка доповіді спеціальної групи		180-270
ознайомлення з доповіддю спеціальної групи		30
апеляційна стадія	Оскарження	
	Розгляд	60-90
	Ознайомлення з доповіддю по апеляційній процедурі	30
реалізація рекомендацій, визначених в доповіді		В розумні строки
якщо рекомендації не виконуються:		
-	запит на контрзаходи (реторсії)	20
-	надання дозволу на контрзаходи (реторсії)	30
завершальна арбітражна стадія		60
Загальна мінімальна тривалість процесу		420
Загальна максимальна тривалість процесу		670

Координує весь механізм врегулювання спорів спеціальний Орган (Disput Body), утворений відповідно до статті 2 [5]. Відповідно до статті 25, серед засобів врегулювання спорів в рамках СОТ, передбачено арбітражний процес [5], в зв'язку з чим низка авторів зазначає, що врегулювання спорів в рамках СОТ має «більш юридичну природу» в порівнянні з процесом врегулювання спорів в рамках ГАТТ-47 [37, 40, 45]. Поділ засобів врегулювання спорів між державами на політичні та юридичні часто зустрічається в літературі з міжнародного права [40, с. 152]. Політичні (дипломатичні, узгоджувальні, примирювальні) засоби передбачають, що самі сторони спору досягають примирення своїм спільним рішенням, а якщо до процесу і залучена третя сторона (посередник, примирювальна комісія, експертна група тощо), вона може лише сприяти, але не впливати на рішення сторін спору. Юридичні ж засоби, до яких відносяться арбітражний та судовий процеси, передбачають передання спору третій стороні (арбітраж, суд), яка виносить рішення, обов'язкове для сторін спору, виконати яке сторони заздалегідь домовляються в окремому акті. Слід зауважити, що звернення держав до таких установ глобального рівня як Міжнародний Суд ООН, Міжнародний трибунал з морського права чи Постійна палата третейського суду, які вирішують міжнародні спори юридичними засобами, хоч і можуть стосуватися певних економічних питань (територія, видобуток мінеральних та біологічних ресурсів), але зазвичай не стосуються питань міжнародної торгівлі. Інша ситуація складається з судами регіонального рівня. Наприклад, рішення Суду ЄС значною мірою стосуються питань торгівлі – як в рамках єдиної митної території Союзу, так в торгівлі держав-членів ЄС з третіми країнами [74, 75]. Ці рішення безумовно мають важливий вплив і на практику врегулювання спорів в рамках СОТ [38]. Але в межах СОТ, як і в рамках ГАТТ-47 держави-члени віддають перевагу неюридичним засобам врегулювання спорів.

В доктрині поширена думка, що засоби врегулювання спорів в рамках СОТ відображає загальне прагнення міжнародних установ вирішувати спори між своїми членами шляхом внутрішніх та позаюрідичних процедур [37, с. 56]. Крім того, сама специфіка міжнародних економічних відносин полягає в тому, що замість «прокурорського підходу», коли відслідковуються щонайменші порушення закону, держави віддають перевагу політичним (узгоджувальним) процедурам. І хоч міжнародні економічні відносини регулюють норми, що передбачають не менше санкцій, ніж норми в інших галузях міжнародного права, в економічному співробітництві держави схильні не зловживати теоретично передбаченими жорсткими заходами, віддаючи перевагу непрямим санкціям і допустимості незначних відхилень від норм [40, с.198].

В зв'язку з цими міркуваннями, видається цікавою думка сучасних дослідників, щодо медіаційної функції процедур врегулювання спорів в рамках СОТ [58] а також рекомендації законодавчо впровадити процедуру медіації в український правовий простір в якості нового інституту [20]. На нашу думку, процедура медіації являє собою дещо модернізовану процедуру посередництва і загалом вписується в загальні вимоги погоджувального процесу, досить досконально вже розробленого в міжнародній практиці на глобальному та регіональному рівнях [15]. Хоча, безумовно, сучасне тлумачення цього процесу і вивчення практики його застосування в недавньому минулому, яку б він назву не мав, повинно бути досконало досліджене.

З іншого боку, стаття 103 Статуту ООН, підпорядковує всі договірні зобов'язання держав – їх зобов'язанням за Статутом, зокрема зобов'язання не порушувати його цілі і принципи. Принципи Статуту ООН визнані імперативними нормами міжнародного права (*jus cogens*), від яких, як зазначено в п. 2. статті 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, жодна держава не може відступити, навіть за спільною згодою з іншими державами [1]. Отже всі передбачені в Домовленостях процедури

врегулювання спорів в рамках СОТ безпосередньо підпорядковані принципу мирного врегулювання спорів між державами, визначеного в п. 3 статті 2 Статуту [8]. Юридичний зміст цього принципу, як і інших семи принципів Статуту, детально розкрито в п.1 Декларації про принципи [12]: він полягає в імперативному обов'язку кожної держави вирішувати спори з іншими державами виключно мирними засобами таким чином, щоб не чинити загрозу міжнародному миру безпеці і справедливості; сторони зобов'язані прагнути швидкого і справедливого досягнення згоди шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судочинства, звернення до регіональних органів чи домовленостей, чи будь-якими іншими мирними засобами на свій вибір, які б відповідали обставинам і характеру спору; сторони спору зобов'язані продовження пошуку засобів врегулювання, якщо попередній спосіб не приніс позитивних наслідків; здійснюючи заходи з мирного врегулювання спору, держави повинні утримуватися від будь-яких дій, які можуть загострити конфлікт між ними, чи призвести до ускладнення ситуації і створити загрозу міжнародного миру й безпеці, та повинні діяти відповідно до цілей і принципів ООН; міжнародні спори вирішуються на основі суверенної рівності держав та у відповідності до принципу вільного вибору засобів. Узгоджене сторонами зобов'язання врегулювати спір обраним ними засобом не повинне розглядатися як несумісне з принципом суверенної рівності.

Порівнюючи, чим механізм врегулювання спорів в рамках СОТ відрізняється від такого в рамках ГАТТ-47, автори зазвичай відмічають такі риси останнього: відсутність юридичних процедур; передання справи (після консультацій) установі політичного, а не юридичного характеру (Рада ГАТТ, Виконавчий секретар); не обов'язковий для сторін характер висновків, що містяться в заключній доповіді [37, с. 57]. ГАТТ-47 мала лише дві статті, які стосувалися врегулювання спорів: Ст. XXII «Консультації» і Ст. XXIII «Зведення нанівець чи ушкодження переваг» [2], оскільки, як це зазначено в п. 4. Ст.2 Маракеської угоди, її приймали як робочу угоду в якості Додатку до

Заключного акту Другої сесії Підготовчого комітету Конференції ООН з торгівлі і розвитку [10]. Врегулювання спорів в ГАТТ-47 початково мало засобом лише консультації. Однак, ГАТТ-47, ставши квазіінституцією з власним Секретаріатом і Радою, збагатила і свій механізм врегулювання спорів, який на час роботи Уругвайського раунду складався з двох послідовних стадій: на першій сторони спору вдавалися до консультацій, а коли це не призводило до врегулювання спору, на другій стадії застосовували посередництво Виконавчого секретаря і (або) формувалися «групи» (panels), процедурні питання діяльності яких визначалися самими державами-членами. Останні згодом отримали розвиток в рамках СОТ – як експертні або спеціальні групи, які у вітчизняній літературі все частіше називають «панелі» [23].

Система врегулювання спорів (далі СВС) в рамках СОТ, кодифікована в Домовленості, являє собою гнучку поетапну систему залучення найбільш прийнятних для держав-членів засобів врегулювання спорів. В торговельні суперечки в рамках СОТ залучено приблизно дві третини її членів, які можуть виступати в якості позивача, відповідача або третьої сторони [60]. Згідно п.1. статті 1 Домовленості, СВС поширюється на всі процедури, передбачені в «охоплених угодах», перелік яких містить Доповнення 1 до Домовленості [5]. Охоплені угоди розділено на три групи, що містять: (А) Угоду про заснування СОТ; (В) Багатосторонні торговельні угоди (Multilateral Trade Agreements), перелік яких, крім самої Домовленості, включає ГАТТ-94 та інші дванадцять угод Додатку 1А, а також Генеральну угоду про торгівлю послугами (Додаток 1В) та Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Додаток 1С); (С) дві чинні багатосторонні торговельні угоди з обмеженою кількістю учасників, включені в Додаток IV до Маракеської угоди: Про торгівлю цивільною авіатехнікою та Про державні закупівлі [5]. Таким чином, на відміну від спорів в рамках ГАТТ-47, які стосувалися лише торгівлі товарами, СВС поширюється на всі сфери торгівлі, включно торгівлю послугами і правами інтелектуальної власності, відповідно до розширеної сфери регулювання торгівлі, яку охоплюють угоди «Маракеського пакету».

Механізм врегулювання спорів в рамках СОТ координує Орган з врегулювання спорів (далі ОВС), який утворюється на основі Генеральної ради, може мати власного голову і затверджує такі процедурні правила, які вважає необхідними для здійснення своїх функцій [10]. Відповідно до статті 2, ОВС наділений широкими повноваженнями: створювати групи експертів та постійний Апеляційний орган; затверджувати звіти груп експертів та Апеляційного органу; здійснювати нагляд за виконанням постанов і рекомендацій; повідомляти відповідні Ради і Комітети СОТ про хід розгляду суперечок; надавати дозвіл на тимчасове незастосування поступок та інших зобов'язань за охопленими угодами [5].

Важливою рисою СВС в СОТ, яка відрізняє її від механізму врегулювання спорів в ГАТТ-47 і наближає її до загальних норм міжнародного права, є її зорієнтованість на якомога швидше врегулювання спору. Як відомо, зобов'язання сторін прагнути до якомога швидшого врегулювання спору і, якщо попередній засіб не призвів до примирення, застосовувати інші засоби, доки спір не буде врегулювано визначені в характеристиці юридичного змісту принципу мирного врегулювання спорів у Декларації про принципи [12]. В Домовленості для виконання цієї умови особлива увага приділяється термінам, відведеним на ті чи інші етапи загально процесу врегулювання спору. Якщо справа проходить всі слухання, вона зазвичай повинна тривати не більше 15 місяців (разом із апеляцією). Якщо справа є терміною (наприклад, щодо продуктів з обмеженими термінами придатності), то вона повинна розглядатись швидше, зокрема групою експертів – протягом не більше трьох місяців [5].

Таким чином, хоч в доктрині міжнародного права й існує загально визнаний поділ засобів врегулювання спорів на узгоджувальні і юридичні, система врегулювання спорів в СОТ продовжує бути предметом дискусії з приводу того, має вона політичний чи юридичний характер. На відміну від механізму врегулювання спорів в ГАТТ-47, Домовленість містить принаймні одну безумовно юридичну процедуру – звернення до арбітражу,

відповідно до статті 25 [5]. Стосовно ж всієї СВС, то визнання її загальноправового характеру теж отримує все більше прибічників, як і розуміння того, що кожен етап врегулювання спору має як політичні, так і юридичні аспекти, при тому що одні засоби визначеного в Домовленості процесу мають переважно політичний, а інші – переважно юридичний характер [37, с. 84].

З цього приводу видається дещо консервативною схильність більшості авторів досліджень з врегулювання спорів в СОТ – виділяти в процесі врегулювання спору потенційних три етапи (без звернення до арбітражу): етап врегулювання спору самими державами в ході консультацій; етап роботи експертних груп, створених ОВС і етап оскарження доповіді експертів в органі з апеляцій. Перший з них характеризується мінімумом формальних вимог (дотримання встановлених термінів та принципів проведення консультацій), другий етап, при всій своїй гнучкості, має обов'язкові правила процедури, на третьому етапі кількість таких правил збільшується, що дає авторам підстави вважати, що на цьому етапі механізм врегулювання спорів поступово трансформується з політичного в правовий. Автори при цьому підкреслюють, що правовий зміст має місце і на першому, і на другому етапі, тоді як і третій етап має політичний зміст. І хоч ні експертна група, ні Орган з апеляцій не наділені всією сукупністю ознак, властивих органу судочинства, це не означає, що їм не притаманні хоча б деякі його ознаки [37, с. 64]. Те, що в літературі перелік етапів врегулювання спорів, зазвичай, не включає звернення до арбітражу, пояснюється тривалим періодом уникненням держав-членів СОТ звертатися до цієї процедури. В останні роки цей своєрідний «мараторій» було порушено: у 2020 році, відстоюючи своє право на антидемпінгові заходи, застосовані до імпорту аміачної селітри з РФ, вичерпавши всі попередні засоби врегулювання спору і не отримавши справедливого рішення, Україна вдалася до арбітражної процедури відповідно до п. 3 (с) статті 21 Домовленості [5], домігшись перегляду строків виконання рекомендацій ОВС [31, 53].

В більшості випадків причиною спорів в рамках СОТ є заходи, вчинені державою-членом СОТ, яка надалі стає відповідачем (Respondent), що стали чи можуть стати для держави, що подає скаргу, тобто позивача (Complainant), – причиною завдання шкоди її економіці, узагальнено визначеної ще в статті ХХІІІ ГАТТ-47 як «ушкодження переваг» [2]. Посібник щодо механізму врегулювання суперечок у рамках Світової організації торгівлі визначає низку підстав для подання Україною скарги до СОТ на країну-члена СОТ, яка:

- ввела додаткове оподаткування імпортової продукції з України, що порушує принцип національного режиму, тобто є дискримінаційним заходом;
- встановила для іншої країни-члена СОТ нижчої ставки ввізного мита, ніж мають інші країни-члени СОТ, що порушує принцип режиму найбільшого сприяння, тобто є дискримінаційним заходом;
- проводить процедуру перевірки товарів, імпортованих з України, занадто повільно або із застосуванням занадто ускладнених процедур, створюючи для неї дискримінаційні умови;
- надає субсидії власним виробникам, що правилами СОТ;
- несвоєчасно опублікувала повідомлення про намір ввести новий технічний регламент для товарів, імпортованих з України, що призвело до її фактичних торговельних втрат на ринку країни-імпортера;
- не надає власнику прав інтелектуальної власності з України, того рівня захисту, який мають в цій країні власники аналогічних прав [50, с.52].

Україна все активніше використовує механізм врегулювання спорів СОТ для захисту своїх інтересів, імплементуючи вимоги СОТ стосовно все більш конкретних питань. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері в рамках Світової організації торгівлі» від 1 червня 2016 р. № 346 встановлено порядок, відповідно до якого, відбуваються процедури звернення України до СОТ при виникненні конфліктних питань:

1. Проведення двосторонніх консультацій. За відповідних підстав держава-член може звернутися до держави-порушника з вимогою проведення консультацій. Якщо консультації не дали результатів, держава також може звернутися до Генерального директора СОТ із проханням про посередництво (медіацію) чи будь-який інший спосіб сприяння вирішенню спору. Якщо консультації не вдалося провести, сторона - позивач може через 60 днів вимагати переходу до процедур наступної стадії.

2. Створення Групи експертів. Група експертів аналізує усі факти, обставини справи та робить свої висновки таким чином, щоб ОВС міг надати свої рекомендації та приписи, та за результатами розгляду підготувати звіт та відповідне рішення у справі, при цьому вона має право отримувати всю необхідну інформацію та залучати експертів для отримання відповідей на запитання, що потребують спеціальних знань.

3. Ухвалення ОВС звіту Групи експертів. Робота Групи експертів закінчується фінальним звітом, наданим ОВС, в якому викладені висновки та рекомендації. Звіт має бути ухвалений ОВС протягом 60 днів, якщо ОВС не прийме на основі консенсусу рішення відхилити доповідь, або якщо одна зі сторін не повідомить про своє рішення передати справу до апеляції.

4. Апеляція. У сторін спору є можливість оскаржити рішення або рекомендації Групи експертів шляхом звернення до Апеляційного органу. Апеляційний розгляд обмежується дослідженням питань права, що порушувалися у звіті Групи експертів. Завдання цього органу полягає в оцінці правомірності рекомендацій Групи експертів із погляду прецедентів і правил СОТ. Він може скасувати, змінити або підтвердити її висновки і рекомендації. Розгляд завершується рішенням Апеляційного органу, яке є обов'язковим для сторін спору. ОВС СОТ повинен прийняти або відхилити (на основі консенсусу) рішення апеляційного органу протягом місяця.

5. Контроль з боку ОВС СОТ за виконанням рекомендацій. У разі, якщо сторона-відповідач не виконує рекомендації Групи експертів, проти неї можуть бути застосовані різні заходи. Якщо неможливе негайне виконання

рекомендацій, то для цього надається розумний період часу. Якщо за цей період рекомендації не виконані, то між сторонами починаються переговори з метою визнання схваленої усіма сторонами компенсації (наприклад, зниження тарифів у сфері особливих інтересів сторони-позивача). Якщо після 20 днів не вдалося дійти згоди щодо компенсації, сторона-позивач може попросити в ОВС прийняти рішення про дозвіл країни-позивача ввести відповідні заходи (припинення поступок або зобов'язань) до сторони-відповідача. Спир може завершитися на будь-якій стадії за допомогою процедур обстеження і посередництва [18].

Система врегулювання спорів в рамках СОТ, як і будь-яка система правосуддя, покликана забезпечити міжнародному співтовариству держав і їх підприємцям очікуваність правил міжнародного співробітництва, впевненість в тому, що порушення цих правил буде оперативно виправлено і не завадить нормальному процесу взаємовигідних економічних відносин. Крім безпосереднього розв'язання спору, СВС забезпечує передбачуваність багатосторонньої системи торгівлі; захист взаємних прав та обов'язків її учасників; сприяє через тлумачення положень угод їх уніфікованому розумінню [50, с. 6-8].

Для України перший позитивний досвід з врегулювання міжнародних торговельних спорів пов'язаний з її позовом проти Вірменії (DS411: «Armenia – Measures Affecting the Importation and Internal Sale of Cigarettes and Alcoholic Beverages»), який вона подала 20 липня 2010 р. [64]. Перша справа, в якій Україні прийшлося відмінити введені нею обмежувальні заходи, ініційована проти неї Японією 30 жовтня 2013 року (DS468: «Ukraine – Definitive Safeguard Measures on Certain Passenger Cars») [66, 80]. На початок 2021 року Україна 9 разів виступала в ролі позивача, 4 рази – відповідача, а 43 рази – третьою стороною зі своїми заявленими інтересами [48]. Найбільше спорів Україна має з РФ [29-34, 53, 71-73], яка однак не обмежується безпосереднім тиском на Україну, намагаючись ініціювати заходи, що суперечать економічним інтересам України, через держави-члени СОТ, які, водночас є і членами СНД:

передовсім, це Вірменія, з якою Україна має один завершений [64] і один незавершений [70] спір, а також Молдова [65], Казахстан [68] і Киргизія [69]. У відповідь на обмежувальні дії цих держав Україна виступає позивачем на різних стадіях процесу врегулювання спору. Слід також відмітити приєднання України до Багатосторонньої угоди про тимчасовий апеляційний арбітраж від 30 квітня 2020 [76] та участь в роботі МРІА.

Україна рішуче оскаржує заходи, що суперечать положенням охоплених угод СОТ, використовуючи для захисту своїх інтересів належні процедури врегулювання спірних питань. Однак як показує в своїй статті О.О. Щокіна і співавтори, аналізуючи спір України з РФ (DS499: «Russia – Measures affecting the importation of railway equipment and parts thereof»), представникам України не завжди вистачає необхідних досвіду і знань для належного захисту вітчизняних інтересів [61, с.109]. 21 жовтня 2015 року Україна направила перший запит в ОВС на проведення консультацій з РФ з приводу обмеження нею імпорту виготовлених в Україні товарів для залізниці (вагонів та рухомого складу, стрілочних переводів, інших комплектуючих). В заяві зазначалося, що в результаті вжиття РФ обмежувальних заходів експорт українських товарів для залізниці до РФ майже зупинено. Якщо у 2013 році він становив 1,7 млрд. доларів США, то у 2014 р. він скоротився до 600 млн. доларів США і в 2015 р. до 110 млн доларів США. Україна зазначила, що вжиті РФ заходи суперечать статтям I (п.1), III (п.4), X (п.3 (а)), XI (п.1) і XIII (п.1) ГАТТ 1994; та статтями 2.1, 2.2, 2.5, 5.1.1, 5.1.2, 5.2.1, 5.2.2, 5.2.3, 5.2.5 і 5.2.6 Угоди про технічні бар'єри у торгівлі. Крім того РФ порушила такі принципи СОТ, як режим найбільшого сприяння, національний режим та заборону на кількісні обмеження.

Уряд РФ проігнорував звернення України, внаслідок чого на вимогу України була створена група експертів, які в своєму рішенні віддали перевагу аргументам РФ, стосовно правомірності її заходів через неможливість сертифікації товарів з України. Останнє ж вони обґрунтували тим, що представники РФ не можуть прибути в Україну для сертифікації продукції, що

стала предметом обмежень, через можливу загрозу їх життю. Представники України не зуміли довести експертам очевидний зв'язок цих обставин з агресією РФ, і експерти в рішенні від 30.07.2018 р. визнали правомірною відмову РФ від сертифікації української продукції [61, с.108].

В зв'язку з цим цілком слушними є міркування авторів стосовно того, що досягнення позитивних результатів у будь-яких торговельних суперечках значною мірою залежить від забезпечення належного рівня юридичного супроводу в захисті Україною своїх інтересів в рамках СОТ, для чого вони пропонують наступні заходи: 1) Залучення на державну службу досвідчених та висококваліфікованих економістів, юристів та інших фахівців із метою підготовки їх у галузі міжнародної торгівлі та права СОТ, та забезпечення системи підготовки відповідних фахівців у галузі міжнародної торгівлі та права СОТ, використовуючи, зокрема, послуги дистанційних курсів Секретаріату СОТ із різних торговельних питань для державних службовців та регіональних курсів із специфічних торговельних питань а також участь у засіданнях Органів СОТ. 2) Залучення юридичних радників міжнародних юридичних компаній. 3) Приєднання України до Консультативного центру з права СОТ, до послуг якого вже звернулося 75 країн-членів СОТ і який є базою знань та практик торговельного права та форумом досвідчених і професійних експертів із права, що успішно виграють справи у рамках СОТ [61, с.109].

Таким чином, механізм (система) врегулювання спорів в рамках СОТ є однією з фундаментальних основ міжнародної торгівлі, що охоплює не лише торгівлю товарами, але й торгівлю послугами та правами інтелектуальної власності. Успадкований від ГАТТ-47, СВС пропонує державам-членам значно ширший набір засобів врегулювання спорів, які включають: консультації; добрі послуги, примирення та посередництво, діяльність груп експертів, а також арбітражний процес, утворюючи поетапну послідовність засобів з все більш розлогою і процедурно визначеною методикою, до кожної наступної з яких звертаються лише у випадку, коли попередня процедура на призвела до врегулювання пору.

Координує діяльність СВС Орган з врегулювання спорів, до повноважень якого входить: формування груп експертів та постійного Апеляційного органу; затвердження звітів груп експертів та Апеляційного органу; здійснення нагляду за виконанням постанов і рекомендацій; повідомлення відповідних Рад і Комітетів СОТ про хід розгляду спорів; надання дозволів на тимчасове припинення поступок та виконання інших зобов'язань за охопленими угодами.

Система врегулювання спорів в СОТ підпорядкована цілям і принципам Статуту ООН, втілюючи принцип мирного врегулювання спорів, юридичний зміст якого полягає в імперативному обов'язку кожної держави вирішувати спори з іншими державами виключно мирними засобами з метою уникнення загрози міжнародному миру, безпеці і справедливості, а також на основі вільного вибору засобів; прагнути до якомога швидшого врегулювання спору, та уникаючи при цьому будь-яких дій, які б могли спричинити до загострення конфлікту.

Загалом, держави-члени СОТ віддають перевагу узгоджувальним (неюридичним) процедурам, які, однак, в рамках СОТ конкретизовані в низці обов'язкових положень на кожному етапі, що дає підстави дослідникам розглядати всю систему врегулювання спорів в рамках СОТ як правову.

2.2. Окремі процедури врегулювання спорів в рамках СОТ

2.2.1 Консультації та допоміжні узгоджувальні процедури

В доктрині міжнародного права консультації, як і добрі послуги, віднесені до додаткових засобів розв'язання спорів, оскільки їх не включено в засоби, рекомендовані в ст. 33 Статуту ООН [8], проте, в багатьох випадках консультації виконують ту ж саму функцію що й переговори. Переговори як і консультації, передують застосуванню всіх інших мирних засобів розв'язання спорів, при умові, що сторони спроможні вдатися до переговорів. Ці процедури максимально вільні від формальностей і мають гнучкі форми

реалізації. Як і переговори, консультації дають сторонам змогу в режимі безпосереднього зворотного зв'язку швидко й детально ознайомитися з позиціями одна одної та безпосередньо домовлятися про необхідні й можливі поступки, на які можуть піти сторони. Консультації, зазвичай, стосуються питань, уже врегульованих правом. У доктрині розрізняють два різновиди консультацій: обов'язкові й факультативні. Обов'язковими вважаються ті консультації, про які сторони заздалегідь домовилися в тому чи іншому міжнародному дво- чи багатосторонньому договорі, тобто коли з-поміж зобов'язань учасників міжнародного договору передбачено і зобов'язання консультиватися для уникнення чи оперативного розв'язання можливого спору між ними. Факультативними вважаються такі консультації, про які сторони спору заздалегідь не домовлялися, а за взаємною згодою вдаються до цього засобу *ad hoc* - з приводу спірної ситуації, що вже сталася.

З прийняттям ГАТТ-47 консультації були основним і певний час єдиним засобом врегулювання торговельних спорів між державами. В рамках СОТ цій процедурі загалом присвячена Ст. 4 Домовленості, п.11 якої відсилає також до спеціальних положень про консультації, що містяться в низці «охоплених угод» [5]. Підставою для консультації є вимога потерпілої сторони, яка подається у письмовій формі і містить підстави для подання вимоги, з зазначенням заходів, що викликали протест, та юридичних підстав для звернення. Як зазначено в п.4 статті 4, член СОТ, що вимагає консультацій, повинен повідомити про це ОВС та відповідні Ради і Комітети, а член СОТ, якому надіслана така вимога, повинен (якщо не буде взаємно узгоджено інше) надати відповідь на неї впродовж 10 днів і вступити в консультації впродовж не більше, ніж 30 днів після її отримання. Сторони повинні вступати в консультації з добрими намірами і метою досягти взаємно прийняттого рішення, а в ході консультацій прагнути досягти задовільного врегулювання питання, перед тим, як вдатися до подальших дій, передбачених Домовленістю; консультації повинні бути конфіденційними і не повинні обмежувати права будь-якого Члена СОТ у будь-яких подальших розглядах

суперечок. Якщо член СОТ, якому надіслана вимога про консультацію, не відреагує на неї впродовж 10 днів або не почне консультації впродовж 30 днів, держава- заявник може негайно вимагати створення групи експертів. Максимальний термін врегулювання спору шляхом консультацій становить 60 днів з дня отримання вимоги про консультацію. Для надзвичайних випадків, включаючи ситуації, коли йдеться про швидкопсувні товари визначені вище терміни скорочуються [5]. Як зазначає І. Гужва, в СОТ майже третина суперечок може бути вирішена протягом короткого періоду, без додаткових витрат [24, с. 8], тобто на стадії консультацій.

Однак, сторони можуть вдатися до консультацій лише за умови, що між ними відсутня відкрита конфронтація або інші обставини, через які ця процедура видається неможливою. Для таких випадків щоб розпочати врегулювання спору вдаються до добрих послуг, обстеження або посередництва, які в Домовленості регулюються однаковими положеннями, визначеними в статті 5. Добрі послуги, обстеження або посередництво можуть вимагатися у будь-який час будь-якою зі сторін спору, а також можуть починатися й припинятися у будь-який час, але кожна них може бути застосована лише за умови, що на неї погодилися обидві сторони спору. Відповідно до п. 6 статті 5 всі зазначені процедури сторонам спору може, відповідно до своїх повноважень, запропонувати Генеральний директор СОТ, Учасники зазначених процедур зобов'язані зберігати конфіденційність і не допускати обмеження прав будь-якої зі сторін у будь-яких подальших розглядах суперечок [5].

Зазвичай лише з припиненням процедури добрих послуг, примирення чи посередництва, сторона, що звертається зі скаргою, може звернутися з вимогою про створення групи експертів, але за згодою обох сторін зазначені процедури можуть продовжуватися і під час роботи групи експертів. Термін звернення до добрих послуги, обстеження чи посередництва впродовж 60 днів після отримання вимоги про консультації зобов'язує сторону, що звернулася зі скаргою, перед тим, як вимагати створення групи експертів, дочекатися

закінчення терміну в 60 днів з моменту отримання вимоги про консультації. Проте п. 5 статті 5 передбачає можливість вимагати створення групи експертів і до закінчення 60-денного терміну, якщо обидві сторони дійшли висновку, що в процесі добрих послуг, примирення чи посередництва врегулювати суперечку не вдалося [5].

Прикладом врегулювання спорів на стадії консультацій може слугувати низка вже згаданих спорів з Казахстаном [68], Киргизією [69] та, вірогідно, Вірменією [70] та, ініційованих Україною з метою оскаржити антидемпінгові заходи, запроваджені рішенням Колегії Євразійської економічної комісії №48 від 02.06.2016 р. до сталевих труб імпортованих з України [36].

2.2.2. Робота експертних груп та апеляційна процедура

За відсутності результатів консультацій, завдання СВС полягає у встановленні відповідності чи невідповідності заходів, що оскаржуються країною-позивачем, – положенням будь-якої з охоплених угод, і якщо ні, то вимагати від країни-відповідача їх відміни [45].

Дослідження цього питання покладається на експертні групи, повноваження яких регламентуються в Домовленості найбільш детально – у статтях 6-16 [5]. Відповідно до статті 6, експертна група створюється на вимогу потерпілої сторони, якщо примирення у визначені терміни не досягнуто попередніми процедурами. Вимога подається до ОВС у письмовій формі з визначенням заходів протилежної сторони, які стали предметом скарги, вказано, чи проводилися консультації, та юридичні підстави скарги. Якщо заявник вимагає створення групи експертів з нестандартними повноваженнями, вимога містить перелік спеціальних повноважень групи. Група експертів вивчає подану справу в контексті відповідних охоплених угод, на які посилаються сторони і формулює висновки, які сприятимуть ОВС винести передбачені рішення та відповідні рекомендації [5].

Групу формує Секретаріат зі списку висококваліфікованих осіб з досвідом роботи в експертних групах або з ними. На відміну від практики

роботи груп експертів в рамках ГАТТ-47, які обов'язково включали представників держав-сторін спору, стаття 7 Домовленості забороняє (якщо тільки сторони не погодяться про інше) включати в групу експертів, що розглядає спір, громадян держав, які є сторонами цього спору, а також громадян держав, що мають істотні інтереси в спорі (треті сторони, відповідно до статті 10 Домовленості) [5]. Якщо сторонами спору є митні союзи (наприклад ЄС), це положення застосовується до всіх країн-членів союзу. За винятком поважних причин, сторони погоджуються з кандидатурами Секретаріату. Група включає трьох експертів, але сторони впродовж 10 днів після її створення можуть домовитися про склад з п'яти експертів [5].

Експерти працюють у ролі незалежних спеціалістів, а не як представники уряду чи будь-якої іншої організації, тому члени СОТ не повинні давати їм жодних інструкцій або намагатися вплинути на них стосовно питання, яке розглядається групою експертів. Хід обговорення у групах експертів є конфіденційним. Звіти груп експертів складаються без присутності сторін спору у світлі наданої інформації і зроблених заяв. Думки, висловлені у звіті групи експертів окремими членами цієї групи, є анонімними. Як зазначено в статті 12, для уніфікації роботи експертних груп Доповнення 3 до Домовленості містить Робочі процедури. Однак після консультацій зі сторонами експерти можуть працювати відповідно до власної процедури [5].

В роботі групи експертів передбачено стадія проміжного розгляду, який регламентують пп.8-14 статті 12 [5]. Його звичайна тривалість – шість, в особливих випадках – не більше трьох, але в жодному разі не більше 9 місяців. Він починається з подання сторонам описової частини звіту, стосовно фактичної сторони спору, ознайомившись з якою, сторони подають свої зауваження у письмовій формі, враховуючи які, група експертів і формує проміжний звіт, який видає сторонам. Кожна сторона впродовж визначеного часу може вимагати перегляду конкретних питань проміжного звіту, які узгоджуються на додатковому засіданні експертів і сторін спору. У

остаточному звіті групи експертів має бути відображено розгляд аргументів, висунутих на стадії проміжного звіту [5].

Відповідно до статті 16, робота експертів завершується поширенням остаточного звіту між державами-членами СОТ для ознайомлення та переданням його до ОВС (не раніше ніж через 20 днів після поширення серед членів СОТ) – для затвердження. Члени СОТ, які мають заперечення проти звіту групи експертів, повинні надати їх у письмовій формі для можливості ознайомлення членів СОТ з підставами їхніх заперечень, принаймні за 10 днів до засідання ОВС, на якому розглядатиметься звіт групи експертів. Сторони спору мають повне право брати участь у розгляді звіту групи експертів у ОВС, а їхні точки зору повинні фіксуватися у повному обсязі [5].

Апеляційна процедура передбачена на випадок оскарження звіту експертів. Особливість апеляційної процедури в рамках СОТ полягає в тому, що оскаржується акт не юридичного характеру (висновок групи експертів), але при цьому апеляція стосується лише правових питань, задіяних у звіті. Розгляд оскаржень здійснює постійний Апеляційний орган (далі – АО), створений ОВС, відповідно до статті 17 [5]. Апеляцію можуть подавати лише сторони спору. Треті сторони, повідомивши ОВС про свій суттєвий інтерес у справі, відповідно до параграфу 2 Статті 10, можуть подавати до АО письмові заяви і виступити в процесі апеляційної процедури. Склад АО включає сім осіб, призначених на 4 роки, що змінюються в порядку ротації. Кожен члена АО може бути призначеним повторно, але не більше одного разу. Розгляд будь-якої справи здійснюють зазвичай три члени АО. Члени АО не пов'язані з жодним урядом, завжди готові виконати свої обов'язки та бути обізнані в поточних справах та іншої пов'язаної з цим діяльності СОТ. Вони також повинні уникати в своїй діяльності конфлікту інтересів. Розгляд справ в АО є конфіденційним, звіти АО складаються у відсутності сторін спору на основі заяв і наданої інформації, думки окремих членів АО анонімні. Висновок АО може бути: підтримкою, зміною або відміною висновків експертів. Він підлягає затвердженню ОВС. Затверджений звіт АО приймається сторонами

спору безумовно. Якщо ОВС консенсусом вирішить не затверджувати звіт АО, чинним є оскаржене рішення експертної групи [5].

ОВС на основі експертного висновку, або в разі оскарження – на основі висновку АО надає рекомендації члену СОТ, який є у справі відповідачем (далі зацікавлений член). У випадках, коли група експертів або АО дійдуть висновку, що захід, що став предметом спору, суперечить будь-якій з охоплених угод, вони рекомендують йому привести цей захід у відповідність до такої угоди. Крім своїх рекомендацій, група експертів або АО можуть запропонувати шляхи, якими заінтересований член СОТ міг би виконати ці рекомендації. При необхідності такі рекомендації надходять також від профільних Рад чи Комітетів [45].

В справах, де брала участь Україна і які не завершилися на стадії консультацій, цей етап проходив досить по-різному. В спорах з РФ зазначений етап зазвичай проходив всі стадії, тобто на вимогу позивача формувалась panel [32-34], звіт якої підлягав оскарженню в АО [29, 30]. Проте, наприклад, спір з Вірменією завершився стадією консультацій, хоча Україна подала до ОВС вимогу на створення панелі [70]. В спорі з Молдовою панель була сформована, але не завершила свою роботу [65], а в справі з Австралією ситуація обмежилася проміжною стадією (panel lapsed) і погоджувальною заявою (Mutually Agreed Solution notified) двох сторін [67].

2.2.3. Нагляд за виконанням рекомендацій і постанов

Процедура нагляду ОВС за виконанням рекомендацій та постанов є важливим засобом забезпечення прав та інтересів членів СОТ. Основні положення про неї викладені в статті 21 Домовленості [5]. Якщо тільки ОВС не вирішить інакше, питання про виконання рекомендацій чи постанов виносяться на порядок денний засідання ОВС через шість місяців після дня встановлення прийнятного терміну часу і залишається на порядку денному ОВС до тих пір, доки не буде вирішене. Надалі питання про хід виконання може підніматися у ОВС будь-яким Членом СОТ у будь-який час після їх

затвердження. Зацікавлений член повинен повідомити ОВС про свої наміри стосовно виконання рекомендацій та постанов ОВС на найближчому його засіданні, яке має бути проведене не пізніше 30 днів після затвердження звіту. Якщо негайне втілення рекомендацій неможливе, зацікавленому члену надається прийнятний термін часу для того, щоб їх виконати. Визначення прийнятного терміну може здійснюватися трьома способами, в залежності від можливостей узгодити позиції всіх учасників процедури: а) термін пропонується самим зацікавленим членом і затверджується ОВС; б) шляхом узгодження терміну самими сторонами спору (при незатвердженні терміну ОВС) – впродовж 45 днів після затвердження висновків і рекомендацій експертної групи і АО; с) термін визначається арбітражною процедурою (у разі неузгодження сторонами, відповідно до п.3 (с) статті 21) – впродовж не більше ніж 90 днів після затвердження висновків і рекомендацій експертної групи і АО [5].

Відповідно до статті 22, якщо зацікавлений член СОТ не приведе захід, який був причиною подання на нього скарги, у відповідність до норм охоплених угод або іншим чином не втілить рекомендації та постанови впродовж встановленого терміну, він повинен не пізніше, ніж спливе визначений термін, вступити в переговори з іншою стороною спору з метою визначення взаємно прийнятної компенсації. Якщо домовленості про задовільну компенсацію не буде досягнуто впродовж 20 днів після закінчення прийнятного терміну часу, сторона, що подала скаргу, може звернутися до ОВС за дозволом припинити щодо зацікавленого члена СОТ здійснення поступок або інших зобов'язань за охопленими угодами. Ні компенсації, ні припинення поступок або інших зобов'язань не повинні перешкоджати повному виконанню зацікавленим членом – рекомендацій експертних груп чи АО для приведення заходу у відповідність до охоплених угод. Компенсація є добровільною і, якщо вона надається, повинна відповідати охопленим угодам. Рівень припинення поступок або інших зобов'язань, дозволений ОВС, повинен бути еквівалентним рівню зведення нанівець або ушкодження переваг [5].

Припинення потерпілою державою поступок або інших зобов'язань кваліфікуються як реторсії, або контрзаходи, визначення яких, зокрема, дається в «Статтях про міжнародну відповідальність держав за протиправні дії», відповідно до статті 49 яких контрзаходи розглядаються як тимчасові заходи, покликані схилити державу-порушницю міжнародного зобов'язання до припинення порушення і понесення міжнародної відповідальності [13]. В рамках СОТ, відповідно до статті 22, потерпіла сторона, що має застосувати реторсії, повинна визначити підстави їх застосування. Заява на дозвіл відповідних заходів повинна подаватися, паралельно з ОВС, до профільних Рад та органів, відповідальних за відповідні сектори. Здійснюючи припинення поступок або інших зобов'язань за охопленими угодами, потерпіла сторона повинна керуватися наступними принципами та процедурами: а) спочатку добиватися припинення поступок або інших зобов'язань, стосовно того конкретного сектора, у якому група експертів або АО виявили порушення або інше зведення нанівець чи ушкодження переваг; б) якщо застосування реторсій стосовно такого конкретного сектора практично неможливе або неефективне, потерпіла держава може добиватися припинення поступок або інших зобов'язань в інших секторах за тією ж угодою; с) якщо ж і реторсії в інших секторах за тією ж угодою виявляється практично можливими або неефективним, а наслідки порушення досить серйозні, потерпіла сторона може добиватися припинення поступок або інших зобов'язань за іншою охопленою угодою. Керуючись цими положеннями, сторона враховує: стан та важливість для неї торгівлі у секторі та за охопленою угодою, де виявлено порушення або інше зведення нанівець чи ушкодження переваг, а також більш широкі економічні чинники, пов'язані з завданням шкоди потерпілій стороні, та економічні наслідки припинення поступок та інших зобов'язань [5].

Відповідно до п. 5 статті 22, ОВС не повинен дозволяти припинення поступок або інших зобов'язань, якщо охоплена угода забороняє таке припинення. Якщо зацікавлений член СОТ оскаржує запропонований рівень припинення поступок або стверджує, що не було дотримано принципів і

процедур, які потерпіла сторона має дотримуватись, вимагаючи дозволу на припинення поступок, справа передається в арбітраж, який здійснюється або початковою групою експертів, якщо це можливо, або арбітром, призначеним Генеральним директором. Поступки або інші зобов'язання не повинні припинятися під час проведення арбітражу [5].

Стосовно звернення до арбітражу з приводу визначення терміну виконання рішень чи інших спірних питань на етапі прийняття і виконання рішення експертів, слід зазначити, що Україна в спорі з РФ (справа DS493: «Україна – антидемпінгові заходи щодо нітрату амонію») після оскарження висновків експертів і підтвердження їх АО звернулася до арбітражу відповідно до п.3 (с) статті 21 з проханням визначити прийнятні терміни для виконання наданих їй рекомендацій [41] і отримала питоме рішення [53].

2.2.4. Арбітражна процедура

Юридичні засоби врегулювання міжнародних спорів здійснюються у двох формах – міжнародний арбітраж (третейський суд) і міжнародний судовий процес. На відміну від примирювальних процедур, спрямованих на зближення позицій сторін, юридичні засоби полягають у винесенні рішення третьою стороною, якою виступає авторитетний міжнародний орган, наділений спеціальною компетенцією – виносити обов'язкові для сторін спору рішення. В спеціальній літературі неодноразово відмічалось, що в міжнародному економічному співробітництві узгоджувальні процедури використовуються значно ширше ніж юридичні засоби. Для врегулювання спорів, де сторонами виступають держави, їх позови з питань економічного характеру до таких установ глобального рівня як Міжнародний Суд ООН, Міжнародний трибунал з морського права чи Постійна палата третейського суду – найчастіше пов'язані з територіальними спорами і питанням судноплавства та вилову біоресурсів, зовсім не торкаючись питань міжнародної торгівлі. Інша ситуація складається з судами регіонального рівня. Наприклад, рішення Суду ЄС значною мірою стосуються питань торгівлі, що

в свою чергу, впливає і на поведінку держав-членів СОТ, які є членами ЄС, зв'язані з ЄС угодами про асоціацію чи взагалі будь-якими міждержавними угодами з питань торгівлі [52, с 246].

Серед юридичних засобів врегулювання спорів в системі СОТ передбачено лише звернення до Арбітражу СОТ, умови роботи якого визначено в ст. 25 Домовленості [5]. Крім випадків, коли Домовленістю передбачено інше, сторони звертаються до арбітражу на основі їх взаємної згоди. Про звернення сторін до арбітражу повинні повідомлятися всі Члени СОТ, оскільки ті з них, які не є сторонами спору, можуть приєднатися до учасників процесу, але лише за згодою сторін, які вже домовилися звернутися до арбітражу. Сторони спору повинні надати згоду на визнання рішення арбітражу. Рішення арбітражу повідомляються ОВС, Радам і Комітетам будь-якої відповідної угоди, у яких будь-який Член СОТ може підняти будь-яке питання стосовно такого рішення. Відповідно до статей 21 і 22 Домовленості, контроль за виконанням рішення арбітражу регулюються положеннями щодо нагляду за виконанням рекомендацій і рішень експертних груп і АО стосовно компенсацій та припинення поступок або інших зобов'язань за охопленими угодами [5].

Як вже було зазначено, до арбітражної процедури в рамках СОТ Україна змушена була вдатися в торговельних спорах з РФ, попри існуючу до сьогодні непопулярність цього засобу у держав-членів СОТ. В 2020 році, відстоюючи свої інтереси в процесі врегулювання спору з РФ, ініційованого в 2014 цією державою у відповідь на антидемпінгові заходи, застосовані нашою державою до імпорту аміачної селітри з РФ, Україна, вичерпавши всі попередні засоби врегулювання спору і не отримавши справедливого рішення, вдалася до арбітражної процедури. Як зазначалося в звіті Пресслужби Мінекономіки, арбітр визначив більш прийнятні умови виконання Україною рекомендацій ОВС, ніж ті, що впливали з попередніх рішень групи експертів та постійного Апеляційного органу, крім того Україні вдалося привернути увагу до наявності демпінгу з боку РФ в імпорті нею в Україну аміачної селітри [53].

Таким чином, засоби врегулювання спорів, що пропонує державам-членам система врегулювання спорів в СОТ, на думку автора, можна об'єднати в чотири групи процедур, що відрізняються різними режимами врегульованості.

Перша група об'єднує консультації та передбачені в Домовленості допоміжні засоби (добрі послуги, обстеження та посередництво), до яких держави звертаються, передовсім, для того, щоб розпочати консультації, а при їх згоді – й на будь-якій стадії примирювального процесу.

Друга група охоплює роботу експертів (panel), включаючи їх звіти та процедуру їх оскарження, та рекомендації, які приймає ОВС на основі затверджених експертних звітів. Деякі автори виділяють в межах цього етапу дві або й три окремі процедури (робота групи експертів; оскарження і рекомендації ОВС), але логічно всі вони тісно взаємопов'язані, являючи собою єдиний етап, що починається з дослідження і юридичної оцінки підстав спору і закінчується рекомендаціями ОВС, де від складності ситуації і волі сторін залежить і складність та час проходження цього етапу. Експертна група формується на вимогу потерпілої сторони, якщо попередні процедури не досягли примирення у належний відрізок часу. Якщо заявник вимагає створення panel з нестандартними повноваженнями, вимога містить перелік спеціальних повноважень групи. Група експертів вивчає подану справу в контексті відповідних охоплених угод, на які посилаються сторони і формує висновки, які сприятимуть ОВС винести передбачені рішення та відповідні рекомендації. Після врахування зауважень сторін щодо проміжного звіту експертів, ними формується остаточний звіт, який подається в ОВС для затвердження. У випадку оскарження звіту експертів однією зі сторін передбачена апеляційна процедура. Апеляційний орган (АО) розглядає лише питання права і може підтримати, змінити або відмінити правові міркування та висновки групи експертів. Його рішення також підлягає затвердженню ОВС. Затверджений звіт АО приймається сторонами спору безумовно. Якщо

ОВС консенсусом вирішить не затверджувати звіт АО, чинним лишається рішення експертної групи, що підлягало оскарженню.

В якості третьої важливої групи заходів слід виділити нагляд за виконанням затверджених рекомендацій або постанов ОВС та пов'язані з ним компенсації, які відшкодовує позивачеві зацікавлена сторона (відповідач), або припинення поступок чи інших зобов'язань з боку позивача по відношенню до відповідача. Компенсація чи припинення поступок є тимчасовими заходами, які здійснюються під контролем і з дозволу ОВС в разі, якщо рекомендації та постанови не виконуються відповідачем впродовж розумного терміну часу. Проте, вони не повинні перешкоджати повному виконанню рекомендації для приведення заходу у відповідність до охоплених угод.

Четверту групу становить арбітраж, до якого сторони можуть вдаватися за умови їх взаємної згоди, чітко визначивши питання, що мають бути предметом арбітражного розгляду. Про згоду на звернення до арбітражу повідомляються всі члени СОТ з достатнім запасом часу до фактичного початку процесу арбітражу. Інші члени СОТ можуть приєднатися у якості сторони процесу арбітражу лише після згоди на це сторін, які вже домовилися звернутися до арбітражу. Сторони процесу повинні погодитися визнати рішення арбітражу. Рішення арбітражу повідомляються до ДСБ та Рад і Комітетів будь-якої відповідної угоди, у яких будь-який член СОТ може підняти будь-яке питання стосовно такої угоди.

Слід також відмітити спеціальні процедури, які застосовуються, якщо до СОТ звернулася найменш розвинута країна, до яких члени СОТ повинні виявляти належну стриманість, якщо буде виявлено, що заподіяна їм шкода спричинена заходом, якого вжила найменш розвинена країна-член СОТ.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У ході дослідження стану захисту прав та інтересів України в рамках СОТ були зроблені наступні висновки:

1. Переживаючи успадковані з часів СРСР соціальні протиріччя, на порядки посилені в умовах правового нігілізму перехідного періоду та, з-поміж іншого, втілених у тривалому економічному, ідеологічному та геополітичному тиску, а віднедавна – і в прямій агресії з боку РФ, українське суспільство все чіткіше усвідомлює необхідність реальних світоглядних змін, засвоєння цілей і принципів, на які в міжнародному співтоваристві зорієнтовані – як міжособистісні, так і міждержавні відносини, заміни примусового стилю взаємин – взаємовигідним співробітництвом на договірній основі, яке вимагає високого рівня обізнаності, вміння комунікувати з іноземними партнерами та вірності інтересам своєї держави і професійним обов'язкам. Це особливо актуальним видається при дослідженні історії членства України і захисту нею своїх економічних інтересів в СОТ, яке відкриває для України значні потенційні можливості для захисту інтересів вітчизняних виробників і підприємців на міжнародних ринках. Проте вирішальною умовою реалізації цих можливостей є, передовсім, усталеність пріоритетів українського суспільства, зокрема незмінність курсу її вищих органів влади на повноцінне входження України в міжнародне співтовариство, приведення у відповідність нормам міжнародного права і європейським стандартам національного законодавства і стилю публічних і міжособистісних відносин, що сприятиме успішному і взаємовигідному міжнародному співробітництву.

2. Серед різноманітних засобів захисту державами-членами СОТ своїх інтересів в міжнародному економічному співробітництві можна умовно виділити два рівні: перший охоплює тривалі процеси формування та подальшого виконання довгострокових домовленостей, які узгоджуються й уточнюються в процесі багатосторонніх переговорів; другий рівень є більш

оперативним і його основу становлять заходи держав в царині митної політики, яка, з одного боку, є засобом реалізації довгострокових домовленостей, а з іншого – засобом захисту поточних економічних інтересів держави і також потребує активної участі представників держави в поточній роботі органів СОТ, а при виникненні конфліктних ситуацій – у звернення до процедур врегулювання спорів, передбачених в рамках СОТ.

Загальні правила ведення переговорів, мають усталену звичаєву основу та врегульовані низкою загальноправових принципів (взаємності, взаємної вигоди, недискримінації тощо). Під егідою СОТ важливі організаційні питання ведення переговорного процесу кодифіковані в окремій угоді – «Механізм огляду торговельної політики», що міститься в Додатку III до Маракеської угоди. Участь України в переговорних процесах в рамках СОТ відкриває різноманітні можливості відстоювати інтереси своїх підприємців, зокрема, можливість відстежувати зміни у торговельній політиці членів СОТ, обговорювати проблемні питання, які можуть мати або мають негативний вплив на дво- та багатосторонню торгівлю, отримувати додаткові пояснення щодо запроваджених заходів. Використовуючи зазначений інструмент, Україна приділяє особливу увагу торговельним «політикам» і «практикам» членів СОТ, які є важливими торговельними партнерами нашої держави.

3. Відповідно до вимог СОТ, захист поточних інтересів держави має здійснюватися лише через її митну політику, яка обґрунтовується в СОТ представниками держави у відповідних радах і комітетах Організації, а при виникненні спірних ситуацій шляхом консультацій чи зверненням до інших процедур врегулювання спорів. Визначаючи певний режим торгівлі, держава видає відповідні нормативно-правові акти, які попередньо встановлюються на рівні поточних домовленостей між конкретними державами, і не повинні суперечити положенням охоплених угод Маракеського пакету. З точки зору митної політики, режими торгівлі поділяються на загальні і спеціальні, які можуть діяти як симетрично (на основі взаємності), так і асиметрично, відповідно до принципу невзаємності. Важливо, що встановлення як

загальних, так і спеціальних режимів є адресною, тобто їх дія в законодавстві держав досить вибіркова щодо певних держав, категорій суб'єктів підприємницької діяльності, товарів, секторів економіки тощо.

4. Однією з фундаментальних основ міжнародної торгівлі став також механізм врегулювання спорів в рамках СОТ, що охоплює не лише торгівлю товарами, але й торгівлю послугами та правами інтелектуальної власності. Засоби врегулювання спорів, які пропонує своїм держава-членам СОТ, також кодифіковані в окремій угоді, виділеній в Додатку II, офіційний переклад якої «Домовленість про правила та процедури вирішення спорів». Вони включають: консультації; добрі послуги, примирення та посередництво, діяльність груп експертів, а також арбітражний процес. Система врегулювання спорів СОТ утворює поетапну послідовність засобів з все більш розлогою і процедурно визначеною методикою, до кожної наступної з яких звертаються лише у випадку, коли попередня процедура на призвела до врегулювання спору. Координує діяльність СВС Орган з врегулювання спорів.

Загалом держави-члени СОТ віддають перевагу узгоджувальним (неюридичним) процедурам врегулювання спорів, які в рамках СОТ конкретизовані в обов'язкових положеннях для кожного етапу, що дає підстави розглядати всю систему врегулювання спорів в рамках СОТ як правову, виділяючи на кожному з етапів власний режим співвідношення узгоджувальних та юридичних аспектів. Україна, враховуючи її незначний досвід, активно використовує процедури врегулювання спорів. Дев'ять разів Україна виступила в ролі позивача, чотири – як відповідач, а також сорок три рази зарезервувала собі статус третьої (зацікавленої) сторони, що дає Україні неоціненний досвід у веденні справ в рамках СОТ. Найбільше спорів Україна має з РФ (чотири як позивач, два як відповідач), та з іншими пострадянськими державами-членами СОТ, які водночас є і членами СНД. На відміну від інших справ, спори з РФ жодного разу не завершилися на стадії консультацій. В одній з них (DS493: «Україна – антидемпінгові заходи щодо нітрату амонію») Україна змушена була звернутися до арбітражу, відповідно до п.3 (с) статті 21

з проханням визначити прийнятні терміни для виконання наданих їй рекомендацій.

В зв'язку з цим цілком слушними видаються **пропозиції** стосовно заходів з підвищення ефективності позицій України в переговорному процесі та врегулюванні торговельних спорів:

- заохочення досвідчених та висококваліфікованих вітчизняних економістів, юристів та інших фахівців до діяльності в галузі міжнародної торгівлі та права СОТ та забезпечення системи постійної підготовки відповідних фахівців у цій галузі, використовуючи, зокрема, послуги дистанційних курсів Секретаріату СОТ із різних торговельних питань для державних службовців та курсів із специфічних торговельних питань;
- залучення юридичних радників міжнародних юридичних компаній шляхом укладання відповідних договорів про надання юридичних послуг;
- підтримка постійної активності у співробітництві України в органах СОТ, що значною мірою залежить від сумлінності й освіченості службовців, що виконують функції представництва України в СОТ, а головне – в наявності чітких стратегічних і тактичних поетапних планів відповідного міністерства, уряду і держави в цілому, на які зорієнтована діяльність цих представників;
- забезпечення постійної поінформованості щодо тенденцій і організаційних змін в роботі СОТ, шляхом цілеспрямованого та професійного збору інформації засобами дипломатичного спілкування та кваліфікованої обробки різнопланової інформації, включно різноджерельної різномовної інформації зі світових мереж, на основі чого, зокрема, мають розроблюватись різнострокові стратегії формування перспективних для України форм співробітництва в рамках СОТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення 03.10.2021)
2. Генеральна угода з тарифів і торгівлі від 30 жовтня 1947 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264 (дата звернення 03.10.2021)
3. Генеральна угода про торгівлю послугами від 15. 04. 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#Text (дата звернення 03.10.2021)
4. Договір про функціонування ЄС 2007 р. (Лісабонська редакція Договору про ЄЕС 1957 р. URL: <http://eulaw.ru/treaties/tfeu> (дата звернення 03.10.2021)
5. Домовленість про правила та процедури вирішення спорів. Додаток 2 до Угоди про заснування Світової організації торгівлі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_019#ext (дата звернення 03.10.2021)
6. Механізм огляду торговельної політики. Додаток 3 до Угоди про заснування СОТ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_020#Text (дата звернення 03.10.2021)
7. Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів. від 14 березня 1983 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_079 (дата звернення 03.10.2021)
8. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. Міжнародні документи. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 03.10.2021)
9. Угода про асоціацію між Україною між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 03.10.2021)

10. Угода про заснування Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342. (дата звернення 03.10.2021)
11. Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05 травня 1998 р. Міжнародні документи. Рада Європи. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення 03.10.2021)
12. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 24 жовтня 1970 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text (дата звернення 03.10.2021)
13. Ответственность государств за международно-противоправные деяния. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 56/83. URL: <https://docs.cntd.ru/document/901941379> (дата звернення 03.10.2021)
14. Корупція і організована злочинність у країнах, які знаходяться у процесі перебудови» (Проект Октопус). Рішення Комітету Міністрів від 03 грудня 1997 р. Міжнародні документи. Рада Європи. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення 03.10.2021)
15. Погоджувальний регламент ЮНСИТРАЛІ від 1 січня 1976 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_063#Text (дата звернення 03.10.2021)
16. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі: Закон України від 10 квітня 2008 року № 250-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-17#Text> (дата звернення 03.10.2021)
17. Митний кодекс України Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 03.10.2021)
18. Про затвердження Порядку забезпечення захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері в рамках Світової організації торгівлі: постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 року № 346. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346-2016-п>. (дата звернення 03.10.2021)

19. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2021-%D0%BF#n951> (дата звернення 03.10.2021)
20. Проект Закону України «Про медіацію». URL: <https://mediation-eurasia.pro/wp-content/uploads/2018/04/proekt-zakona-ukrainy-3665>. (дата звернення 03.10.2021)
21. Вирішення міждержавних спорів у Світовій організації торгівлі: : навч. посіб. у 3-х т. Т. 3 / С. Г. Осика, В. В. Коновалов, О.О. Бакалінська. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 248 с.
22. Вступ України до СОТ: Переваги, проблеми та прогнози. *Фориншурер. аналіт. довідка*. URL: <https://forinsurer.com/public/03/07/21/599>. (дата звернення 03.10.2021)
23. Голодницький Е. МРІА: як розблокувати вирішення спорів у СОТ. *Сайт АПУ*. 05.06. 2020. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7616/>(дата звернення 03.10.2021)
24. Гужва І. Механізм вирішення торговельних суперечок: теоретичні аспекти і сучасна практика в Україні та світі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 13. С. 8-13.
25. Духневич А. В. Механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. № 15. С. 106-109.
26. Євроінтеграційний портал. URL: <https://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu/dodatku> (дата звернення 03.10.2021)
27. Свтодьєв В. Засоби забезпечення прав та інтересів України в СОТ. *Міжнародне право: трансформація доктрини та практики* : зб.наук.ст.студ. відп. Ред. Н.А.Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 60-67.
28. Зайцев В.Є. Митна політика України в контексті євроінтеграційних відносин. *Вісник економічної науки України*. 2017. №2 С. 43-46.

29. Звіт Апеляційного органу у справі DS493: «Україна – антидемп. заходи щодо нітрату амонію». Деп. захисту націон. виробника 27.07.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=f7b46161-4b34-4bb5-9dd0-bf38be166c47&tag=SporiURamkakhSot&isSpecial=true> (дата звернення 03.10.2021)
30. Звіт Апеляційного органу у справі DS499 «РФ – заходи щодо імпорту залізничного рухомого складу, стрілочних переводів та іншого залізничного обладнання». Департ. захисту національного виробника. 27.07.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=f7b46161-4b34-4bb5-9dd0-bf38be166c47&tag=SporiURamkakhSot&isSpecial=true> (дата звернення 03.10.2021)
31. Звіт Арбітра відп. до ст. 21. 3 (с) Домовленості у справі DS493 «Україна – антидемпінгові заходи щодо нітрату амонію». 27. 07.20. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=f7b46161-4b34-4bb5-9dd0-bf38be166c47&tag=SporiURamkakhSot&isSpecial=true> (дата звернення 03.10.2021)
32. Звіт Групи експертів у справі DS493 «Україна – антидемпінгові заходи щодо нітрату амонію». Деп. захисту націон. виробника. 27. 07.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=f7b46161-4b34-4bb5-9dd0-bf38be166c47&tag=SporiURamkakhSot&isSpecial=true> (дата звернення 03.10.2021)
33. Звіт Групи експертів у справі DS499 «РФ – заходи щодо імпорту залізничного рухомого складу, стрілочних переводів та іншого залізничного обладнання». Департ. захисту національного виробника. 27.07.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=f7b46161-4b34-4bb5-9dd0-bf38be166c47&tag=SporiURamkakhSot&isSpecial=true> (дата звернення 03.10.2021)
34. Звіт Групи експертів у справі DS512 «РФ – заходи щодо обмеження транзитного руху». Деп. захисту націон. виробника. 27.07.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=f7b46161-4b34-4bb5-9dd0-bf38be166c47&tag=SporiURamkakhSot&isSpecial=true>

4bb5-9dd0-bf38be166c47&tag=SporiURamkakhSot&isSpecial=true (дата звернення 03.10.2021)

35. Інформація щодо співробітництва України зі Світовою організацією торгівлі. Департамент доступу до ринків та взаємодії з СОТ. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=306813d2-01e0-433e-aceb-0df8c6006032&title=sot> (дата звернення 03.10.2021)

36. Ісаханова Н., Кравецька О. Круті віражі на обрях міжнародної торгівлі. *Юридична газета online*. 5 лютого 2018. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/kruti-virazhi-na-obriyah-mizhnarodnoyi-torgivli.html> (дата звернення 03.10.2021)

37. Карро Д., Жюйар П. Международное экономическое право. /Пер. с франц. В.П. Серебренникова, В.М. Шумилова. М.: Междунар. отношения, 2001. 608 с.

38. Мазаракі Н., Гончарова Ю. Діяльність органу вирішення спорів СОТ: подолання невідповідностей. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 1. С. 5-13

39. Мазаракі Н., Погарченко Т. Механізм вирішення спорів в Угодах ЄС про вільну торгівлю. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 3. С. 5-14

40. Международное публичное право. Т. 2. / Н. К. Динь, П. Дайе, А. Пелле. Киев : Сфера, 2001 . 412 с.

41. Микольська Н. Перші десять років в СОТ: як Україна використовує інструменти організації. *Європейська правда*. Ел. Журнал від 16 травня 2018 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2018/05/16/7081783/> (дата звернення 03.10.2021)

42. Митне право України : навч. посібн. / А. І. Годяк, О. М. Ілюшик, Я. П. Павлович-Сенета. Львів : СПОЛОМ, 2017. 308 с.

43. Мікічурова О.В. Принцип взаємної вигоди в міжнародному економічному праві. Київ: Видавництво «Сталь», 2017. 248 с.

44. Небога М. Офшорні схеми в сільському господарстві України: вигоди для експортерів та втрати для бюджету. *Електронний портал «Спільне»*. 26.03.2018. URL: <https://commons.com.ua/uk/ofshorizaciya-ukrayinskoyi-ekonomiki/> (дата звернення 03.10.2021)
45. Омельченко О. Україна в СОТ: огляд спорів. *Юрист & Закон*. Електр. журнал. 2017. №12. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010205 (дата звернення 03.10.2021)
46. Осика С.Г., Коновалов В.В., Бакалінська О.О. Вирішення міждержавних спорів у Світовій організації торгівлі: навч. посіб. у 3-х т. Т. 3 Київ. нац. торг.-екоп. ун-т, 2019. 248 с.
47. Основні показники зовнішньої торгівлі України за 2018 рік. Сайт Українського клубу аграрного бізнесу. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishn_oi_torgivli_ukraini (дата звернення 03.10.2021)
48. Офіційний сайт Міністерства економіки України: URL: <https://www.me.gov.ua/> (дата звернення 03.10.2021)
49. Переговори Дохійського раунду СОТ: питання, що стосуються сільського господарства. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. 2015. №5. 33 с.
50. Посібник щодо механізму врегулювання суперечок у рамках Світової організації торгівлі. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2016. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=84900995-569e-42ea-801a-619239997408&title> (дата звернення 03.10.2021)
51. Правила ІНКОТЕРМС-2020. URL: <https://ua.kuehne-nagel.com/ru/-/znannya/inkoterms> (дата звернення 03.10.2021)
52. Право Європейського Союзу: Підручн. / За ред. Р.А. Петрова. Київ: Істина, 2017. 384 с.

53. Про звіт арбітра у справі DS493 Україна – антидемпінгові заходи щодо нітрату амонію. Прес-служба Мінекономіки. 09.04.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?title=OpriliudnenoZvitArbitraUSpraviDs493> (дата звернення 03.10.2021)
54. Радзівілл О. Психологічні виміри міжнародного економічного правопорядку. Світове господарство та міжнародні економічні відносини: сучасні трансформації та перспективи розвитку: монографія / за ред. Мізюк С. Г. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2019. 392 с.
55. Радзівілл О. А., Єрко Г. Г. Соціальна зумовленість динаміки євроінтеграційних реформ в Україні. Challenges and prospects for the development of legal systems in Ukraine and EU countries: comparative analysis: collective monograph. Riga : Izdevniecība «Baltija Publishing», 2019. Volume 2. P. 58-75
56. Стадії вирішення торговельних спорів на офіційному ресурсі WTO. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disputats_e.htm#rfc. (дата звернення 03.10.2021)
57. Україна і СОТ. Доповідна записка від 1 червня 2021 року. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/svitova-organizaciya-torgivli-sot> (дата звернення 03.10.2021)
58. Феленюк О., Балдич Н. Як Україні ефективно захищати свої права та інтереси під час вирішення торговельних суперечок в рамках СОТ? Європейський інформаційно-дослідницький центр. 2016. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29063.pdf> (дата звернення 03.10.2021)
59. Хизунова А.Н., Дорджиева А.О. Россия и Украина в ВТО: решение по спору о мерах в отношении импорта железнодорожного оборудования и его частей. *Вестник междунар. коммерческого арбитража*. 2018. №1. С. 279-290. URL: http://arbitrationreview.ru/wp-content/uploads/2018/12/vestnik_MKA.pdf. (дата звернення 03.10.2021)

60. Щодо окремих аспектів використання механізмів СОТ для захисту інтересів національних товаровиробників. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-okremikh-aspektiv-vikoristannya-mekhanizmiv-sot-dlya-akhistu>. (дата звернення 03.10.2021)
61. Щокіна О. О., Сабадаш І. В., Івашковський Д. В., Федченко Д. І. Процедура розв'язання спорів у рамках СОТ: досвід України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 106-110.
62. Щокіна О. О., Сабадаш І.В. Співвідношення принципу захисту національного товаровиробника і зобов'язань України у Світовій організації торгівлі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 151-153.
63. Яценко О., Усков Д. Досвід України у розв'язанні міжнародних торговельно-економічних суперечок в рамках СОТ. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. № 3. 2019. С. 193-206
64. WTO: Armenia – Measures Affecting the Importation and Internal Sale of Cigarettes and Alcoholic Beverages. Report on 20 July 2010. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds411_e.htm (дата звернення 03.10.2021)
65. WTO: Moldova – Measures Affecting the Importation and Internal Sale of Goods (Environmental Charge). Report on 17 June 2011. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds421_e.htm (дата звернення 03.10.2021)
66. WTO: Ukraine – Definitive Safeguard Measures on Certain Passenger Cars. Report on 20 July 2015. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds468_e.htm (дата звернення 03.10.2021)
67. WTO: Australia – Certain Measures Concerning Trademarks and Other Plain Packaging Requirements Applicable to Tobacco Products and Packaging». Report on 30 May 2016. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds434_e.htm (дата звернення 03.10.2021)

68. WTO: Kazakhstan – anti-dump.meas. on steel pipes. Rep. on 11 Sept 2018. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds530_e.htm (дата звернення 03.10.2021)
69. WTO: Kyrgyz republ. – anti-dump. meas. on steel pipes. Rep. on 22.10 2018. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds570_e.htm (дата звернення 03.10.2021)
70. WTO: Armenia – anti-dump.meas. on steel pipes. Rep on 17 October 2019. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds569_e.htm (дата звернення 03.10.2021)
71. WTO: Russia – Measures Concern. Traffic in Transit. Rep. on 26 April 2019. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds512_e.htm (дата звернення 03.10.2021)
72. WTO: Ukraine – Anti-Dumping Measures on Ammonium Nitrate». Rep. on 30 September 2019 URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds493_e.htm (дата звернення 03.10.2021)
73. WTO: Russia – Measures affecting the importation of railway equipment and parts thereof». Report on 5 March 2020. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds499_e.htm (дата звернення 03.10.2021)
74. Kingdom of Belgium and Bundesrepublik Deutschland V European Commission. Ordonnance du 4 février 1997. Affaires couplés C - 9/95, C - 23/95 et C-156/95. URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7046/en/ (дата звернення 03.10.2021)
75. Kingdom of Belgium V European Commission. Ordonnance du 4 février 1997. Affaires couplés C - 71/95, C - 155/95 et C - 271/95. URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7046/en/ (дата звернення 03.10.2021)
76. Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement pursuant to Art. 25 of the DSU. URL:

https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/april/tradoc_158731.pdf (дата звернення 03.10.2021)

77. European Parliament recommendation of 12 July 2007 to the Council on a negotiation mandate for a new enhanced agreement between the European Community and its Member States of the one part and Ukraine of the other part. URL: // <http://www.delukr.ec.eu.int>. (дата звернення 03.10.2021)

78. EU-Ukraine Summit: Joint Declarations. Paris, 9 September 2008. URL: http://www.delukr.ec.europa.eu/press_releases.html. (дата звернення 03.10.2021)

79. Proposed Eu / Ukraine Action Plan. URL: // <http://eurpa.eu>. (дата звернення 03.10.2021)

80. Ukraine - Definitive Safeguard Measures on Certain Passenger Cars. Communication from Ukraine on 8 October 2015. URL: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/DS/468-10.pdf&Open=True> (дата звернення 03.10.2021)

81. Export Strategy of Ukraine (Strategic Trade Development Roadmap) for 2017-2021. Cab. of minist. of Ukraine resolution as of December 27, 2017, No. 1017-r. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang> (дата звернення 03.10.2021)